PRAZNINA

Cūḷasuññatāsutta:
Manja Sutta na temu Praznine

BHAGAVĀN SIDDHĀRTHA BUDDHA

Praznina

Cūḷasuññatāsutta:

Manja Sutta na temu Praznine

Consciousness Research Center

Dev Priyānanda Svāmī Bhagavān

Ovaj rad je licenciran pod Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodnom licencom. Autorstvo mora sadržavati link prema https://consciousnessresearch.github.io/

Naslov izvornika: Emptiness
Autor: Bhagavān Siddhārtha Buddha
Uređivanje i komentar: Dev Priyānanda Svāmī Bhagavān
Urednik hrvatskog izdanja i inicijator projekta: Buddhi Mārga (Marino Klisović)
Prijevod: Generirano pomoću AI asistenta (Gemini)
Urednička revizija i terminologija: Buddhi Mārga (Marino Klisović)
Mrežni izvor izvornika: https://consciousnessresearch.github.io/

Napomena o izdanju: Ovaj prijevod nastao je kao nekomercijalni projekt s ciljem širenja učenja autora na hrvatskom govornom području. Iako je primarni prijevod generiran tehnologijom umjetne inteligencije, urednik je izvršio detaljnu provjeru i prilagodbu ključnih pojmova kako bi se očuvao integritet i dubina izvornog učenja.

Sadržaj

Predgovor hrvatskom izdanju....2
Uvod....3
Praznina: Cilj....4
Praznina: Vrata....8
Praznina: Prostranstvo divljine....12
Praznina: Zemlja....16
Praznina: Prostor....21
Praznina: Svijest....24
Praznina: Ništavilo....27
Praznina: Ni-percepcija-ni-nepercepcija....30
Praznina: Bezobilježna koncentracija....33
Praznina: Oslobođenje....36

Predgovor hrvatskom izdanju

Pred vama se nalazi knjiga koja dotiče samu srž ljudskog postojanja, a čini to s rijetkom kombinacijom duboke mudrosti i gotovo dječačke zaigranosti. Tema je Praznina — pojam koji u zapadnom umu često izaziva nelagodu, asocirajući na ništavilo, gubitak ili hladni vakuum. No, autor nas već od prvih stranica razuvjerava: Praznina nije odsustvo života, već prostranstvo u kojem život napokon može slobodno disati.

Oslanjajući se na drevnu *Cūḷasuññatāsuttu* (Malu raspravu o praznini), autor nas vodi na putovanje koje nalikuje dubokom zaronu u ocean. Korak po korak, on ljušti slojeve naših svakodnevnih projekcija — od buke sela i težine zemlje, preko beskonačnosti prostora i same svijesti, pa sve do suptilnih stanja u kojima se gubi razlika između onoga tko promatra i onoga što je promatrano.

Ono što ovu knjigu čini posebnom jest njezin apofatički pristup. Dok nas većina učenja pokušava „izgraditi" ili nam dodati nova znanja i identitete, ova nas knjiga uči kako oduzimati. Ona nas podsjeća da je patnja često nusproizvod našeg upornog pokušaja da prazninu — koja je naša stvarna priroda i mjesto najdubljeg odmora — ispunimo „smećem koje je stvorio čovjek".

Autor nas izaziva da na stvarnost pogledamo kroz „inženjerski mentalitet": da istražimo što se događa „ispod haube" našeg uma. Koristeći moderne metafore poput iPada, zrcala ili učenja vožnje bicikla, on demistificira prosvjetljenje i pokazuje nam da su vrata Nibbāne zapravo otvorena svakome tko je spreman na trenutak odložiti teret svojih uvjerenja i „posjeda".

Ovaj prijevod na hrvatski jezik pažljivo je rađen kako bi zadržao autorov neposredan i duhovit ton, ali i preciznost terminologije koja je ključna za razumijevanje Buddhina puta. Posebna pažnja posvećena je pojmu uvjetovanosti, podsjećajući nas da je sve što smatramo čvrstim i trajnim zapravo samo privremeni splet uzroka i posljedica.

Pozivamo vas da ovu knjigu ne čitate samo kao tekst, već kao mapu za istraživanje. Isprobajte vježbe, preispitajte svoje „ja" i dopustite si da osjetite užitak te „izvrsne Praznine" koja vodi do kraja patnje. Možda ćete, baš kao dijete koje prvi put shvati da ga majka više ne drži za bicikl, otkriti da ste oduvijek znali letjeti.

Urednik

Uvod

Ovdje bih vas vjerojatno trebao zadiviti svojim golemim znanjem i dubokim uvidom. I naravno, dok to činim, od mene se očekuje da budem jako, jako ozbiljan. Žao mi je, ali to se neće dogoditi! Ova stvar s Prazninom previše je zabavna. Ako ovdje budete tražili pogreške i nesavršenosti, sigurno ćete ih pronaći. Ali ako tražite Istinu, neka je na vas sav blagoslov!

Ova knjiga je tu da vam pomogne da se osjećate ugodno — čak i ušuškano — s Prazninom. Praznina je duboka, lijepa, nemjerljiva i onkraj razumijevanja. Zbog toga prestravljuje većinu nas.

Ali što ako vam kažem da Prazninu doživljavate svake noći tijekom dubokog sna? Što ako vam kažem da je ona sama naša priroda, neodvojiva od našeg bića kao i sama svijest i život? Što ako vam kažem da je glavni uzrok patnje to što prekrivamo izvrsnu ljepotu i neusporedivu udobnost Praznine slojevima smeća koje je stvorio čovjek?

Vi već poznajete Prazninu. Svi je redovito doživljavamo u obliku dubokog sna kako bismo obnovili energiju i entuzijazam za život. Ali onda je se odričemo i ponovno uranjamo u svijet kako bismo još više patili. Onome tko je spoznao Sebe (Self-realized), to je vrhunska ironija.

Praznina postignuta u snu prekrivena je neznanjem. Svjesno, namjerno postizanje Praznine kroz meditaciju pretposljednji je stupanj do Prosvjetljenja, Nibbāne, Samo-spoznaje.

U moćnoj *Cūḷasuññatāsutti*, Buddha nas vodi korak po korak od obične svijesti o svijetu do ostvarenja Praznine. To je Put koji vodi do prestanka patnje. Ako ovo možete razumjeti i prakticirati do kraja, nema potrebe ni za kakvom drugom sādhanom.

Kao i svaka joga metoda, praksa meditacije Praznine zahtijeva i specifične osobne kvalifikacije i neometano okruženje. Nisu svi te sreće da posjeduju oboje. No dobra je vijest da se odlučnom praksom mogu razviti kvalifikacije, ali i zaslužiti mirno okruženje potrebno za praksu.

Jer meditacije i konceptualizacije ovdje opisane nalik su rudniku koji prepun dragog kamenja dobre sreće. Iako netko može pokušati s praksom i ne uspjeti tisuću puta, svaki put ga dovodi bliže cilju. Taj napredak možda nije vidljiv, ali je itekako siguran. Jedini neuspjeh je, dakle, odustajanje. Zato ne odustajte!

Sve najbolje vam želim. Neka steknete ukus za ovu izvrsnu Prazninu koja vodi do kraja patnje!

Dev Priyānanda Svāmī Bhagavān
Negombo, Śri Lanka 2022.

Praznina: Cilj

Video link: YouTube | archive.org
Audio link: archive.org

Namaste 🙏 Predzadnja serija bila je o Uvjetovanom nastajanju, procesu postajanja. Proces postajanja je zamka zbog koje smo zaglavljeni u dualnosti. Ali to je također i proces prosvjetljenja, jer taj proces moramo okrenuti naglavačke i iskoristiti ga kako bismo postali slobodni. Pokazali smo kako se spuštanje u dualnost, kada se iskorijeni i kada proces postajanja prestane, automatski manifestira kroz Osmerostruki put i četiri ploda Staze.

Zatim smo u prošloj seriji pokazali kako postoji vrlo duboko, visokopozicionirano ontološko usklađenje između četiri staze i *catur-darśanama* Adi Šankaračarje, četiriju pogleda. Počevši od dualnosti, što je *dvaita-vada,* zatim uvjetovane dualnosti, *viśiṣṭādvaita-vada,* potom pojavnosti svijeta, *vivartha-vada,* i konačno nerođenog, *ajata-vada*. Ove četiri faze točno odražavaju proces prosvjetljenja koji je dao Buddha. A što je cilj, ili što je objekt tog procesa? Praznina.

Znam, zapadnjaci su prestravljeni prazninom, i ne samo zapadnjaci. Jedan od razloga zašto praznina nije poznatija leži u samim Buddhinim sljedbenicima. Dopustite mi da pročitam ovo Buddhino predviđanje:

> **„U vremenima koja dolaze, redovnici će izgubiti zanimanje za duboke *sutte* koje se bave transcendencijom;**
> **neće slušati one *sutte* koje imaju veze s prazninom, *suññatā*.**
> **Neće smatrati ni vrijednim učenja**
> **niti promišljanja o značenjima tih *sutta*."**
> — *Āṇisutta* (SN 20.7)

I naravno, upravo se to i dogodilo. Dogodilo se to da je Buddhino učenje izvorno bilo namijenjeno ljudima na razinama *ajata-vade* i *vivartha-vade,* koji su se pomirili s ultimativnom prirodom praznine i koji su bili voljni meditirati kako bi je postigli. No kasnije su se budisti odvojili od vedske kulture te su morali uvesti vlastite razine *dvaita-vade* i *viśiṣṭādvaita-vade*. Tako su se redovnici zaokupili propovijedanjem širokim masama, umjesto visoko kvalificiranoj manjini na koju se Buddha koncentrirao. Prestali su podučavati i propovijedati o praznini, prestali su podučavati prakse i koncentrirali su se isključivo na propise (precepte).

To je zapravo bila debata koja se vodila u Theravada redu prije otprilike 1500–2000 godina na Šri Lanki, gdje su učenjaci govorili: „Ne, prakse nisu toliko važne koliko filozofija." I nažalost, učenjaci su pobijedili, pa su u modernom „budizmu" komentari i filozofske rasprave dobili veću važnost; moralna pravila i propisi preuzeli su dominantnu ulogu, a

prakse su im uvelike podređene; zapravo, one su vrlo rijetke, gotovo nepoznate. Te su se prakse nastavile samo u izoliranim tradicijama šumskih samostana. Naravno, svi moji učitelji bili su iz tradicije šumskih samostana, a na populistički budizam gledamo samo kao na dualističku religiju, što on i jest. Ali zbog toga je kultura budističkog društva izgubila iz vida *suññatu,* prazninu, kao krajnji cilj. To je velika tragedija, jer je zapravo ta praznina ključ prosvjetljenja.

> **„...kada se recitiraju Tathagatini govori — duboki, dubokog značenja, transcendentni, povezani s prazninom — [redovnici] slušaju, priklanjaju uho, usmjeruju svoja srca na njihovu spoznaju; smatraju ih vrijednima shvaćanja i svladavanja. A kada ovladaju tom Dhammom, međusobno se propituju o njoj i raščlanjuju je: 'Kako je ovo? Što je značenje ovoga?' Otvaraju ono što nije otvoreno, pojašnjavaju ono što nije jasno, raspršuju sumnju u njezinim raznim dvojbenim točkama. To se naziva skupštinom obučenom u propitivanju, a ne u praznorječju."**
> — *Parisavagga* (AN 2.46)

Praznorječje (*bombast*) ovdje označava dogmu, fundamentalizam koji se slijepo drži slova na papiru. Takva vrsta fundamentalizma je nažalost preuzela Buddhino učenje i zbog toga danas, kada govorimo o *suññati,* praznini, ili *paṭicca-samuppādi,* uvjetovanom nastajanju, ili bilo kojoj naprednoj temi duhovnog života, dobivamo vrlo, vrlo malo pitanja koja vode do zanimljivih rasprava. Ljudi su skloni ili prihvatiti na temelju vjere ili odbaciti zbog sumnje, i zapravo se ne trude istražiti stvari, ispitati ih i iznijeti ih na vidjelo onako kako Buddha ovdje opisuje. Nekolicina onih koji to čine obično su vrlo napredni na putu, i naravno, to su ljudi koje želim za prijatelje. Želim biti okružen vrlo inteligentnim, vrlo naprednim, vrlo snažnim ljudima koji imaju vlastite stavove i sposobnost istraživanja tradicija, njihova objašnjavanja i obrane, a koji su također dovoljno snažni za dijalog i podvrgavanje svojih stavova propitivanju bez straha. To je naša pozicija, naš standard, i nadamo se da će s vremenom više ljudi dosegnuti taj standard.

Praksa *suññate,* praksa praznine, zapravo nije tako strašna kao što se čini. Dopustite mi da vam pročitam još jedan Buddhin citat:

> **„Pretpostavimo da redovnik sjedne na prazno mjesto u korijenu drveta i dobro promatra tjelesni oblik kao nepostojan, kao onaj koji je po svojoj prirodi sklon trošenju i nestajanju. Na isti način ispituje osjećaj... percepciju... *saṅkhāre*... i svijest kao nepostojane, po svojoj prirodi sklonu trošenju i nestajanju. Ispitujući te agregate kao nepostojane, po prirodi podložne trošenju, nestabilne i promjenjive, njegov um biva ushićen, pročišćen i oslobođen. To se zove praznina. Onaj tko na ovaj način kontemplira, iako se još nije uspio osloboditi obmane o vlastitoj važnosti (*conceit*), pročišćava svoje znanje i viziju."**
> — *Saṁyuktāgama* 80

Kontemplacijom o nepostojanosti, um se ushićuje, pročišćava i osvježava! Nije strašno; predivno je! O ljepoti praznine pričam na ovom kanalu već dugo, ali vrlo, vrlo malo ljudi to može dokučiti; samo oni koji su doista obavili posao i napredovali do točke u kojoj to sami spoznaju. Šteta je, jer praznina je univerzalno otapalo koje rastvara proces bivanja i postajanja te vodi do oslobođenja od zaplitanja u manifestaciju. Dakle, ovo je zapravo ključ. Ako naučite jednu stvar s ovog kanala, naučite o praznini. Naučite kako joj pristupiti, naučite kako o njoj kontemplirati, naučite vidjeti da su sve manifestirane stvari nepostojane, a jedino što traje jest praznina.

> **„Gledaj na svijet kao na prazninu,**
> **Mogharāja; budi svjestan u svakom trenutku,**
> **iskorjenjujući preostali pogled na sebstvo,**
> **nadiđi domet smrti.**
> **Kralj smrti nema priliku vidjeti**
> **onoga tko tako gleda na svijet."**
> — *Mogharājamāṇavapucchā* (*Sutta-nipata* 5.16)

Mogharāja je pristupio Buddhi tražeći način kako se osloboditi tjeskobe upravljanja svojim kraljevstvom. Ovo je odgovor, predivan Buddhin odgovor: gledati na svijet kao na prazninu. Sjetite se onog divnog citata: „I to će proći." Sve te „stvari", sav taj „materijal", sva ta bića, sve te manifestacije, svi ti uvjeti i situacije će proći. Uključujući nas same, ovo sebstvo, ovo biće, ovaj identitet, ovo „ja", a posebno ovo „moje" — sve stvari s kojima se identificiramo kao s posjedom ili produžetkom sebe — sve će to proći. Stoga se ne bismo trebali upletati s njima, ne bismo se trebali vezati za njih.

To ne znači da se nužno moramo odreći svega i otići živjeti u špilju; to znači da se odričemo vezanosti za njih. Prestajemo biti robovi svoje imovine. To je težak savjet za osobu u 21. stoljeću, jer se svi toliko identificiraju sa svojim posjedom, društvenim statusom, prihodima, profesionalnim položajem, svojim mjestom u zajednici — duhovnoj ili društvenoj — i misle: „To sam ja, to je moje sebstvo." Ali shvatite da će sve te stvari s vremenom proći. Kako sam običavao govoriti: „Umri sada — izbjegni gužvu!" Umjesto da se svih tih stvari morate odreći prisilno u trenutku smrti, odrecite ih se sada napuštanjem vezanosti za njih. Tada to neće biti toliko bolno, neće biti toliko teško i bit će postupno.

Buddhino učenje temelji se na prihvaćanju praznine i bezvremenosti — sada. Ako prihvatite te stvari sada, čak i teoretski, moći ćete se postupno približiti praznini bez poteškoća. Zato preferiramo Buddhin pristup nad vedskim. Jer vedski pristup potiče sve suptilniju identifikaciju, sve dok se netko zapravo ne identificira s Brahmanom, a odustajanje od te identifikacije kako bi se doista postigla praznina vrlo je teško. Osjeća se kao smrt, vrlo je zastrašujuće — pitajte bilo koga tko je prošao kroz to. No na Buddhinom putu čovjek se s time suočava rano i postupno, pa to ne postaje velika prepreka na najvišoj razini puta, a

napredak je gladak, siguran i dolazi do istog zaključka, ali s mnogo manje poteškoća i traume. Nastavit će se u sljedećoj epizodi.

Praznina: Vrata

Video link: YouTube | archive.org
Audio link: archive.org

Mogli biste pomisliti: „Pa dobro, što se to ima znati o praznini?“ Mislim, koliko toga mogu reći o praznini, zar ne? Pa, to je kao s imenom-i-oblikom (*nāma-rūpa*). Pregledao sam sve *sutte* koje imaju veze s prazninom i ima ih možda tisuću. Dakle, praznina je zapravo vrlo važna tema, a nismo je još ni počeli obrađivati s vedske strane.

Praznina je velika stvar. Zašto je to tako velika stvar? Pa u njoj nema ničega! Ali poanta je u tome da kada postignemo spoznaju praznine, to zaustavlja stvaranje *saṅkhārā* (obrazaca/tvorevina). Buddha je osmislio stupnjeviti niz meditacija zvanih *jhāne* — sve suptilnije i suptilnije, koje konačno vode do potpune praznine. Dakle, je li to *Nibbāna*? Ne. Poslušajte ovo:

> „Budući da se *Nibbāna* naziva utišavanjem svih priprema (*saṅkhārā*), *sabbasaṅkhārasamatha,* netko bi ponekad mogao zaključiti da je postizanje prestanka percepcije i osjeta, *saññāvedayitanirodha,* samo po sebi *Nibbāna*. Ali tek pri izlasku iz tog stanja, koje je poput dubokog zamrzavanja, čovjek dolazi u dodir s tri oslobođenja: besznakim (*animitta*), nežudećim (*appanihita*) i praznim (*suññatā*).“
> — Bhikkhu K. Ñāṇananda, *Nibbāna the Mind Stilled*

Bhikkhu Ñāṇananda, koji je itekakav autoritet, kaže da zapravo praznina nije *Nibbāna*. Kako bi i mogla biti? Jer praznina, ili fokusiranje na prazninu, ili boravljenje u praznini je uvjetovano. Ono što se dogodi kada dosegnete prazninu jest da se u njoj pojavi čitav svijet. Vidite, ima nešto u toj praznini što je tako kreativno. Ona postaje poput ogledala koje odražava cijelu kreaciju. Praznina je uistinu moćno stanje. To je stanje s golemim potencijalom. To je kao da imate klatno s teškim utegom koji visi na lancu, recimo kao kugla za rušenje, uistinu težak uteg, i gurnete taj uteg skroz na jednu stranu. To zahtijeva golem napor. Ali što se dogodi kad ga pustite? On se zaljulja na drugu stranu.

Praznina je ekstrem. Mi se nikada ne susrećemo s prazninom izravno u našem običnom svakodnevnom iskustvu. Zašto? Zato što je to ekstrem. To je takav ekstrem da, kada biste je mogli dosegnuti makar na sekundu, pri izlasku iz nje sve bi bilo drugačije — ona ima takvu transformativnu moć.

Malo sam „varao“ u prošlom videu kad sam prazninu nazvao ciljem. Pa, ona nije točno cilj; ona je prolaz, vrata prema cilju. Ako možete proći kroz ta vrata, tada je *Nibbāna* vaša automatski, bez ikakvog daljnjeg napora. Zašto? Zato što kada izađete iz tog stanja potpune praznine, možete vidjeti lažnost stvari. Zato on spominje „besznako oslobođenje“. „Besznako“ znači da čovjek više ne uzima stvari zdravo za gotovo, već može razumjeti da je

svaka „stvar“ koja „postoji“, koja ima „biće“, rezultat *saṅkhārā,* rezultat činjenja, sastavljanja, uzroka i posljedice. U tome nema ničeg prirodnog; to se događa kao nusproizvod našeg pokušaja da ostvarimo individualno postojanje.

Izlazeći iz praznine, možemo to vidjeti, vrlo je jasno: sve je lažno, sve je sranje! Mislite da su vijesti lažne? Ha! Čak je i osoba koja prenosi vijesti lažna! Sve je lažno! Sve je *saṅkhata,* sastavljeno, fabricirano, napravljeno, konstruirano, izgrađeno, uzrokovano. A budući da je uzrokovano, budući da je posljedica uzroka, čim se uzrok promijeni, mijenja se i posljedica. Dakle, sve je nepostojano. Mi ne vjerujemo u apsolutno postojanje toga — to je besznako oslobođenje.

Zatim, budući da su te stvari u osnovi bezvrijedne, više ih ne želimo. Vidimo da je to [pjeva]: „Samo papirnati mjesec što plovi kartonskim morem.“ I to je privid. Vjerovali mi u to ili ne, i dalje je lažno. Što je jedina stvarna stvar? Praznina, ništavilo, *Nibbāna,* neuzrokovano.

I konačno, void — ništavost. Vidimo da su svi ti fenomeni zapravo ništavni. Što to znači? Oni nemaju vlastitu bit postojanja. Oni su jednostavno pojava u svjesnosti, privid (*mirage*). I ako pogledamo u taj privid, možemo vidjeti cijelu fiziku iza njega i shvatiti: „O, pa ovo je varka.“ To je kao mađioničarska predstava. Bhikkhu Ñāṇananda voli govoriti o mađioničarskoj predstavi, o umu kao triku. Svatko na nekoj razini zna, kad mađioničar izvodi trik, da je to varka, zar ne? Zec zapravo ne sjedi u šeširu; zec je negdje drugdje, samo se čini da izlazi iz šešira. Budući da je to varka, igra je u pogađanju: „Pa kako je to izveo?“ To je zapravo privlačnost mađioničarske predstave: „Kako je to napravio? Kako je pogodio tu kartu?“ Pa, nije je pogodio; cijela stvar je bila namještena (*setup*).

Na isti način, ova stvarnost, ova takozvana „stvarnost“ u kojoj živimo je namještaljka. I ako „nasjednemo“ na nju, ako vjerujemo u nju, ako mislimo da je stvarna, onda smo naivčine i bivamo ulovljeni u zamku, bivamo iskorišteni. Čitavo naše postojanje nam biva oduzeto bavljenjem različitim beskorisnim potragama. I ljudi profitiraju od toga, tvrtke profitiraju, tako zarađuju za život: oni su izrabljivači.

Mi to ne prihvaćamo; smatramo da je sve to ništavost, *suññatā*. To ne znači da smo nihilisti. Nihilisti kažu da nema ničega. Ne, ima nečega: kada vidite privid (fatu morganu) u pustinji, to je stvarni privid! Ali on se pretvara da je nešto što nije, zato je to privid. Na isti način, ovaj svijet se pretvara da je stvaran, pretvara se da je trajan, pretvara se da ima stvarnu supstancu, stvarno značenje, ali zapravo nema — to je samo komedija.

Onaj tko to vidi, vidi da je prava stvarnost praznina, ništavilo. Evo stiha koji je izgovorio Buddha:

> **„Teško je vidjeti Beskrajno,**
> **Nije lako vidjeti istinu,**
> **Žudnja je probodena,**

I nema ničega za onoga tko zna i vidi.“
— *Dutiyanibbānapaṭisaṁyuttasutta* (*Udāna* 80)

Svi ti objekti koje smo navedeni željeti i za kojima žudimo zapravo su ništa. Pa, oni su stvarni — da, oni su stvarni prividi. Poput ovog tijela: ovo tijelo nastaje na vrlo bolan način, a zatim postoji, uz puno patnje i razočaranja, ograničeno vrijeme, a onda slabi, propada i nestaje — i to je život. Pa ipak, mi tako ljubomorno čuvamo taj život, tako smo vezani za njega. Ali on nije beskrajan, on ima kraj. Sve što ima kraj je patnja. Jer čim se vežemo za to, kada se promijeni i nestane, tada patimo.

Pokušajte razumjeti: odvojenost, probijanje kroz žudnju, uviđanje da su objekti za kojima žudimo tek iluzije, znači da oni koji znaju i vide shvaćaju da je ovaj svijet ništa. Svijet onkraj je pravi svijet. A kako to postižemo? Slušajte opet Buddhu:

„Svjesnost — koja ništa ne čini očitim, beskonačna i posvuda blistava — ne sudjeluje u zemljanosti zemlje, vodenosti vode, vatrenosti vatre, zračnosti zraka, bićevnosti bića, božanstvenosti deva, … Brahminstvu Brahme, sjaju Sjajnih, … vrhovništvu vrhovnog gospodara (Īśvare) ili sveukupnosti svega.“
— *Brahmanimantanikasutta* (MN 49)

To je neuvjetovana svjesnost. Iako je ovdje naziva sviješću, *saññā,* to nije zapravo svijest; to je nešto više od svijesti. To je svjesnost koja nema kvalitetu, koja nema objekt, koja je neuvjetovana. Jer svijest postaje uvjetovana svojim objektom. To je poput ogledala: ako stavite nešto crveno ispred ogledala, ogledalo postane crveno, a isto je i s bilo kojom drugom bojom. Ogledalo postaje uvjetovano onime što stavite ispred njega, a isto je i sa svjesnošću. No jednom kada se svjesnost odvoji od svih svojih objekata, ona postaje neuvjetovana. To više nije svijest, ili svjesnost koja je svjesna samo sebe; to je svjesnost bez objekta, jer su ti takozvani objekti zapravo subjekt. Ako meditirate o ovome, postat ćete vrlo blaženi.

Usput, primijetite da u ovom stihu Buddha spominje i Brahmu i Šivu (Īśvaru). To je još jedan dokaz da se zapravo budistička filozofija temelji na vedskoj kulturi, vedskim spisima. Ali to je reinterpretacija, novo viđenje, novi izričaj ili nova formulacija, koristeći negativnu logiku.

Postoji još jedan stih koji želim podijeliti s vama, od tisuća koje sam pronašao, a koji se odnosi na prazninu:

„Zatim, postoji slučaj gdje redovnik, potpunim nadilaženjem dimenzije ni-percepcije-ni-nepercepcije, ulazi i ostaje u prestanku percepcije i osjeta. I vidjevši [to] razboritošću, njegove *saṅkhāre* su potpuno dokrajčene. Čak i ovoliko Blaženi opisuje kao postizanje otvora u skučenom prostoru, bez nastavka.“
— *Nibbānasukhasutta* (AN 9.34)

Što to znači? Praznina je ultimativni bijeg. Ljudi pokušavaju pobjeći kroz uživanje u osjetilima, kroz droge, razne oblike opijanja, razne oblike materijalnog blagostanja, političke sheme itd. Toliko različitih planova. Ljudi pokušavaju pobjeći. Od čega pokušavaju pobjeći? Od patnje. Dakle, u *sutti* iz koje dolazi ovaj stih, Buddha izlaže postupno uzlazni niz bijegova, gdje je svaki od njih otvor iz skučenog prostora koji vodi u stanje s manje patnje. Ali uvijek postoji nastavak, uvijek postoji drugi bijeg, jer i taj prostor postane preskučen. Ali jednom kada se dosegne potpuni prestanak percepcije i osjeta — e, to je ništavilo, to je praznina. Tada su *saṅkhāre* potpuno dokrajčene, nema više bivanja i postajanja, i zbog toga nema više patnje. Pokušajte ovo razumjeti. Nije da je praznina konačni cilj, već su ona vrata kroz koja se mora proći da bi se doseglo konačni cilj. Koji je neopisiv, neizreciv, nekonceptualni, transcendentni — *Nibbāna*.

Praznina: Prostranstvo divljine

Video link: YouTube | archive.org
Audio link: archive.org

Do sada smo samo malo umakali prste u ocean praznine. Iako je to bilo tek kratko uranjanje, čini se kao da smo već na dubokom kraju bazena, zar ne? Pa, sada ćemo se prestati igrati u bazenu i doista ćemo izaći na ocean. Ovo je duboki zaron u izvorni materijal, Buddhine *sutte* o praznini.

Sjećam se kad sam jednom s prijateljima s otoka Guama izašao brodom izvan koraljnog grebena, na otvoreni ocean. Tamo postoji greben, Marijanska polica, koja se naglo spušta u Marijansku brazdu, najdublji dio oceana na cijelom svijetu, dubok nekih 11.000 metara. To je zapravo poput litice; ide ravno dolje. Sjećam se kako sam zaronio s broda i spuštao se niz tu liticu, tražili smo školjke i što već, i osjećao sam tu neizmjernost Marijanske dubine. Bio je to tako strašan, strahopoštovanja vrijedan osjećaj. Mislim da je to imalo puno veze sa zvukom. Baš kao što čujete kad netko stavi puno jeke (reverba), pa to zvuči kao golem prostor. Pa, ovo je bio najveći prostor koji sam ikada čuo — jednostavno veličanstveno. Pogledao sam gore, a cijelo jato barakuda plivalo mi je iznad glave! Pomislio sam: „Mislim da bih se ipak volio vratiti na danje svjetlo!“

U svakom slučaju, vi koji ste alergični na prazninu, trebali biste se isključiti upravo sada! Ovo će postati jako duboko, a ima i puno barakuda... Ali za one koji imaju apetit, koji imaju „ukus“ za to, ovo će biti predivno jer ćemo proći kroz cijelu *suttu*. I iako se zove Mala rasprava o praznini, zapravo je prilično duga i vodi vas korak po korak, stupnjevito, kako bi vas uvela u koncept praznine; to je apofatičko učenje. Umjesto pozitivističkog učenja o „biću“ u Vedama, ovo će biti apofatičko učenje o praznini. Dakle, idemo: provjerite boce, provjerite regulator, izbacite vodu iz disalice i skočimo unutra!

> **„Ovako sam čuo: jednom je prigodom Blaženi boravio pokraj Sāvatthīja u Istočnom samostanu, u palači Migārine majke. Tada je poštovani Ānanda, izašavši predvečer iz svoje osame, otišao do Blaženoga i, po dolasku, poklonivši mu se, sjeo sa strane. Dok je tako sjedio, reče Blaženome: „Jednom prigodom, dok je Blaženi boravio među Sakyanima u gradu Nagaraka, tamo sam — licem u lice s Blaženim — čuo ovo, licem u lice naučio ovo: 'Sada u potpunosti boravim u boravištu praznine.' Jesam li to dobro čuo, dobro naučio, dobro razumio i dobro zapamtio?“**
> — *Cūḷasuññatāsutta* (MN 121)

Poštovani Ānanda traži od Buddhe potvrdu onoga što je čuo: „Jesam li to doista dobro shvatio?“ Zašto? Zato što je to tako duboka izjava, tako važna tvrdnja. Da Buddha ne živi u ovom tijelu, on čak ne živi ni u ovom svijetu; on živi u boravištu praznine. Neki ljudi to

pokušavaju kontekstualizirati ili re-kontekstualizirati i reći: „Pa, on zapravo misli na meditativno stanje ili meditativnu praksu praznine.“ Ja to ne prihvaćam, pogotovo gledajući izvorni Pāli: on kaže: „Živim u boravištu, u kući praznine.“ To stoji tamo, jasno kao dan.

Ne želim re-kontekstualizirati Buddhu, ne želim nagađati što on to zapravo govori: on živi u praznini. Kako bi on, nakon postizanja Prosvjetljenja, mogao podučavati 50 godina — hodajući posvuda po sjevernoj Indiji, podučavajući tisuće učenika i preobraćajući tisuće ljudi na svoje poglede — a da nije potpuno prosvijetljen i da nikada ne napušta to stanje Prosvjetljenja? Jer to je bila njegova moć. Imamo suvremeni primjer u Ramani Maharshiju: iako je spoznaju postigao spontano u ranoj mladosti, nikada nije napustio to postignuće, nikada nije istinski „izašao u svijet“; uvijek je govorio iz tog boravišta praznine. Tako je i s Buddhom, a sada Ānanda to pokušava provjeriti. Buddha odgovara:

> **„Da, Ānanda, to si dobro čuo, dobro naučio, dobro razumio i dobro zapamtio. Sada, kao i prije, u potpunosti boravim u boravištu praznine. Baš kao što je ova palača Migārine majke prazna od slonova, goveda i kobila, prazna od zlata i srebra, prazna od skupina žena i muškaraca, a postoji samo ova nepraznina — jedinstvo utemeljeno na Saṅghi redovnika; isto tako, Ānanda, redovnik — ne usmjeravajući pažnju na percepciju sela, ne usmjeravajući pažnju na percepciju ljudskog bića — usmjerava pažnju na jedinstvo utemeljeno na percepciji divljine. Njegov um nalazi užitak, zadovoljstvo, smiruje se i prepušta se svojoj percepciji divljine.“**

Moram se nasmijati jer sam prije samo mjesec dana bio u divljini, usred golemog šumskog rezervata na Šri Lanki. To je drugačiji svijet i u tom je svijetu vrlo lako ostati u praznini, uopće nije teško. Jer, kao što Buddha kaže, prazan je od slonova, prazan je od ljudskih skupina, konja, goveda i svega ostalog. Ta praznina ostavlja određeni prostor i taj prostor možete osjetiti, baš kao što sam ja osjetio prostor Marijanske brazde. To je praznina: nedostatak „stvarnosti“, nedostatak postajanja. Jedna od važnih razlika između praznine i ništavila jest ta što u ništavilu i dalje možete imati postajanje. „Ništa-stvarnost“ se vrlo lako može pretvoriti u „stvarnost“. Ali praznina? Ne, ona ne može. Jer praznina nema prostora za promjenu: ona je nestvorena, nerođena, nema prošlost ni budućnost; ona postoji samo u sadašnjosti, jer nema promjene — praznina je uvijek praznina.

Boraviti u praznini znači zaustaviti svaku promjenu, smiriti se, opustiti se u „niti-jednu-stvar“, u ne-objektivnu svjesnost ili neuvjetovanu svjesnost, svjesnost o svjesnosti — to je Prosvjetljenje. Dakle, iako Buddha hoda tamo-amo, susreće se s ljudima, govori i tako dalje, njegova svjesnost o vlastitoj svjesnosti nikada se ne mijenja — to je praznina.

Još nešto: primijetite da kaže: „Um nalazi užitak, nalazi zadovoljstvo u ovoj svjesnosti o divljini praznine.“ Praznina nije ta strašna, jeziva stvar kakvom je ljudi prikazuju. Ona je zapravo lijepa, predivna i vrlo ugodna. Nastavimo:

„On razabire: 'Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije sela, nisu prisutni. Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije ljudskog bića, nisu prisutni. Postoji samo ovaj mali dio nemira: jedinstvo utemeljeno na percepciji divljine.' On razabire: 'Ovaj način percepcije prazan je od percepcije sela. Ovaj način percepcije prazan je od percepcije ljudskog bića. Postoji samo ova nepraznina: jedinstvo utemeljeno na percepciji divljine.' Tako on na to gleda kao na prazno od svega čega tamo nema. Što god preostane, on razabire kao prisutno: 'Ovo postoji.' I tako taj njegov ulazak u prazninu odgovara stvarnosti, neiskrivljen je u značenju i čist.“

Nije preteško razumjeti kako to odgovara stvarnosti. Ali što znači „neiskrivljen u značenju“? To znači da redovnik u divljini ne projicira „ja sam u selu“ i svu tu užurbanost i besmislice koje se događaju u selu: djecu koja trče uokolo, žene koje brbljaju, muškarce koji rade na materijalnim stvarima. Svega toga nema. Postoji samo percepcija divljine, praznina od svega toga. On čak ne projicira ni to da je ljudsko biće.

Jednom, neposredno nakon svog Prosvjetljenja, Buddha je hodao i prišao mu je jedan Brahmin — privučen njegovom aurom, njegovom energijom — i upitao ga:
„Što si ti? Jesi li ti *deva,* bog?“
Buddha je rekao: „Ne, nisam *deva*.“
„Jesi li *gandharva,* nebeski anđeo?“
Buddha je rekao: „Ne, nisam *gandharva*.“
„Jesi li *rākṣasa,* demon s magičnim moćima?“
Buddha je rekao: „Ne, nisam *rākṣasa*.“
„Pa dobro, jesi li onda ljudsko biće?“
Buddha je rekao: „Ne, nisam ljudsko biće.“
Konačno, Brahmin, koji više nije imao ideja, upita: „Pa što si onda?“
Buddha reče: „Ja sam probuđen.“ Čemu je on probuđen? Praznini, *Nibbāni*.
— *Doṇasutta* (AN 4.36)

Zapamtite, praznina nije isto što i *Nibbāna*. Praznina je stanje neposredno prije postizanja *Nibbāne*. Zašto je to tako? Zato što je *Nibbāna* karakterizirana kao *sabbasaṅkhārasamathā,* utišavanje svih *saṅkhārā*. Nema više pokušaja da se bude ili postane bilo što, nema više odluka da se bude negdje ili ide nekamo, ili da se promijeni ovo ili ono, ili da se nešto posjeduje, pa čak ni da se nešto percipira. Sve te žudnje su otpuštene. Znači li to da ste zapeli u ništavilu, nigdje? Ne, ne. I dalje možete izaći, hodati uokolo, raditi stvari, razgovarati s ljudima ili što god želite. Ali niste vezani za to, to više nije vaše vlasništvo, više to ne žudite: to je jednostavno „oh, što god se dogodi, super.“ I nije da ste nihilist: „O, ovaj svijet je grozan i užasan. Ne želim biti ovdje.“ Ne, ne. To je samo još jedan oblik kuknjave jer ne dobivate ono što želite.

Buddha je iznad svega toga. On je uvijek u boravištu praznine. To je vrhovni položaj. Zato ga zovu Blaženi, Bhagavān, a svatko tko dosegne taj prostor također je Bhagavān. Jer je postigao najviše što je moguće za bilo koje biće, a to je *Nibbāna*.

Praznina: Zemlja

Video link: YouTube | archive.org
Audio link: archive.org

Dobro jutro! Evo spektakularnog pogleda na izlazak sunca s vrha planine Aruṇāchala.

O, pričekajte trenutak... To je samo fotografija na mom iPadu!

O, pričekajte još trenutak... To je samo odraz u ovom zrcalu, na mom zatrpanom stolu!

Dakle, što je stvarno?

O čemu se ovdje radilo? Pa, ako se sjećate iz prošle epizode, posljednji citat iz *Cūḷasuññatāsutte* zaključuje:

> **„Tako on na to gleda kao na prazno od svega čega tamo nema. Što god preostane, on razabire kao prisutno: 'Ovo postoji.' I tako taj njegov ulazak u prazninu odgovara stvarnosti, neiskrivljen je u značenju i čist.“**

Naš problem je što ne vidimo ono što jest tamo; umjesto toga, vidimo nešto čega nema. Što pod time mislim? Pa, u prividnom pogledu na Aruṇāchalu s vrha, vidite sjenu planine kako se pruža u daljinu. Dakle, ne vidite planinu; vidite sjenu planine. Vidite? Ali kladim se da su svi u svojim mislima pomislili na Aruṇāchalu i vidjeli planinu Aruṇāchalu.

Zatim se kamera malo odmakne i vidite da je to zapravo samo slika na iPadu. Vidite, prividna percepcija planine su zaključci koje donosimo, modeli koje stvaramo u svom umu, a koji zapravo nisu tamo; oni su samo misli. Slika na iPadu predstavlja osjetilne unose, koji su opet samo misli. Dobro, možete ih nazvati percepcijama, ali što je percepcija? To je samo misao o onome što je tamo. A misao nije stvar.

Zatim se kamera povuče još više i vidite da je cijela stvar odraz u zrcalu, a zrcalo predstavlja svjesnost. Ako slika na iPadu predstavlja svijest i percepciju, te dualnost subjekta i objekta, zrcalo predstavlja jedinstvo percepcije. I činjenicu da što god stavite ispred zrcala, zrcalo poprima tu kvalitetu.

Mislimo da se život vrti oko sadržaja svjesnosti, što su u većini slučajeva svijest i njezini objekti; drugim riječima, osjetilna percepcija. Ali ako se malo odmaknemo, vidimo da je stvarnost zapravo to da gledamo u zrcalo zvano svjesnost. A svjesnost je toliko velika da se u njoj pojavljuje čitav svemir, Bog i svi ostali! Dakle, kolika je svjesnost, koliki smo mi prostor? Vidite?

Trik koji vas pokušavam naučiti nije da se fokusirate na *sadržaj* svjesnosti, već na *samu* svjesnost. Drugim riječima, to je kao da zrcalo odražava samo sebe: zrcalo to ne može, ali svjesnost može. Jer svjesnost je ništavost, svjesnost je praznina, svjesnost je ono što je uvijek tamo, što se nikada ne mijenja, što je nerođeno i stoga besmrtno. Svjesnost ste vi, vaše Sebstvo (Self). Da, vaše Sebstvo je praznina. I zato većina ljudi nikada nije svjesna svog Sebstva, nikada ga ne uzimaju u obzir, već ostaju fiksirani na sadržaje svjesnosti, a to su svijest i njezini objekti, osjetila i njihove percepcije.

Zapamtite, Buddhino učenje je apofatičko[1]. On ne govori o onome što je tamo; on govori o onome čega nema! Zbog našeg uvjetovanja teško nam je to procesuirati. Toliko smo istrenirani, toliko uvjetovani pozitivizmom, da nam je teško imati na umu ono čega nema, i vidimo samo ono što mislimo da je tamo, u našem malom modelu stvarnosti. Ali kao što smo vidjeli, samo malo odmicanje može iz temelja promijeniti taj cijeli model.

S tim na umu, želim nastaviti čitati *Cūḷasuññatāsuttu,* a sljedeći odjeljak je o percepciji zemlje:

> **„Nadalje, Ānanda, redovnik — ne usmjeravajući pažnju na percepciju ljudskog bića, ne usmjeravajući pažnju na percepciju divljine — usmjerava pažnju na jedinstvo utemeljeno na percepciji zemlje. Njegov um nalazi užitak, zadovoljstvo, smiruje se i prepušta se svojoj percepciji zemlje. Baš kao što se bikova koža rasteže s pomoću stotinu klinova kako bi bila bez nabora, isto tako — ne usmjeravajući pažnju na sve grebene i udubine, riječne klance, predjele s panjevima i trnjem, krševite nepravilnosti ove zemlje — on usmjerava pažnju na jedinstvo utemeljeno na percepciji zemlje. Njegov um nalazi užitak, zadovoljstvo, smiruje se i prepušta se svojoj percepciji zemlje.**
>
> **On razabire: 'Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije ljudskog bića, nisu prisutni. Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije divljine, nisu prisutni. Postoji samo ovaj mali dio nemira: jedinstvo utemeljeno na percepciji zemlje.' On razabire: 'Ovaj način percepcije prazan je od percepcije ljudskog bića. Ovaj način percepcije prazan je od percepcije divljine. Postoji samo ova nepraznina: jedinstvo utemeljeno na percepciji zemlje.' Tako on na to gleda kao na prazno od svega čega tamo nema. Što god preostane, on**

1 **apofatički**: koji se odnosi na praksu opisivanja nečega navođenjem karakteristika koje ono nema: „apofatički opis“. „Bila je to reaktivna svijest, utkana uglavnom u apofatički diskurs.“ — Amila Buturović, Cultural Survival Quarterly, ljeto 1995.

• posebno: koji se odnosi na negativnu teologiju ili jest negativna teologija: „Najdublja istina u svim stvarima je numinozna, podučavali su ovi apofatički majstori: onkraj razuma, onkraj jezika.“

> **razabire kao prisutno: 'Ovo postoji.' I tako taj njegov ulazak u prazninu odgovara stvarnosti, neiskrivljen je u značenju i čist.“** — *Cūḷasuññatāsutta* (MN 121)

Ovo je predivno! On ne vidi zemlju sa svim njezinim krševitim nepravilnostima; on vidi *element* zemlje, ili bolje rečeno, stanje materije: zemlju. I zato što se koncentrira na to, sve te druge percepcije — percepcije bivanja ljudskim bićem, percepcije divljine, svi ti različiti detalji — nisu prisutni, a on taj nedostatak doživljava kao prazninu. Tako moramo trenirati sebe: da ne vidimo samo ono što *je* tamo, već i ono čega *nema*. Kada se koncentriramo na svoja osjetila, ono čega nema jest svjesnost. Tako naša svjesnost upada u crnu rupu praznine i mi je promašujemo.

Kao kontrast tome, pogledajmo citat iz druge *sutte*, poznate *Mūlapariyāyasutte* (MN 1):

> **„Postoji slučaj, redovnici, gdje nepoučena, obična osoba — koja ne mari za plemenite, koja nije upućena niti disciplinirana u njihovoj Dhammi; koja ne mari za čestite ljude, nije upućena niti disciplinirana u njihovoj Dhammi — percipira zemlju kao zemlju. Percipirajući zemlju kao zemlju, ona stvara predodžbe o zemlji, stvara predodžbe u zemlji, stvara predodžbe koje izlaze iz zemlje, ona percipira zemlju kao 'moju', ona uživa u zemlji. Zašto je to tako? Zato što je nije dokučila, kažem vam.“**

Vidite li razliku? Običan, nepoučen čovjek, koji se u Buddhinom jeziku naziva *puthujana,* ne vidi ono čega nema; on vidi samo ono što je prisutno. Zatim projicira sve te ego-stvari: on stvara koncepte o zemlji, ima ideju o zemlji, ima model zemlje. Što je zemlja za njega? „O, možda je to komad zemljišta.“ Ako je poljoprivrednik, misli: „O, ovo je komad zemlje koji mogu obrađivati.“ Ako je građevinar, misli: „O, ovo je komad zemlje na kojem mogu graditi.“ Ako je financijski mag, misli: „Ovo je komad zemlje koji mogu kupiti i zaraditi na preprodaji,“ špekulant nekretninama. Ako je borac za zaštitu okoliša, misli: „Ovo je komad zemlje koji mogu iskoristiti za zaštitu ugroženih vrsta.“ I tako dalje, i tako dalje, u skladu s njegovim podrijetlom, njegovom namjerom, onime što on misli da jest. I tada počinje projicirati stvari na to: „O, ovdje mogu izgraditi ovo, mogu učiniti ono, mogu to pretvoriti u profit na ovaj ili onaj način... Mogao bih dovesti ljude ovdje i organizirati ture,“ ili što god već.

Zatim on zamišlja stvari koje dolaze iz zemlje: „Mogu dobiti ovo od zemlje, mogu dobiti ono od nje, mogu zaraditi.“ I tada percipira zemlju kao „moju“. Zašto? Zato što je njegova pristranost takva da želi opravdati priču o tome da „ja postojim“, i kako bi dokazao postojanje tog nepostojećeg entiteta zvanog „ja“, koji je samo misao, on projicira ideju „mojeg“ u sve što percipira. To je suludo. To je mentalna bolest! Svi je imamo, a zove se ego. Jedini koji nam u tome može pomoći smo mi sami. Moramo odraditi posao kako bismo prodrli kroz tu iluziju koju smo sami stvorili i vidjeli stvarnost.

Usporedite to s redovnikom o kojem Buddha govori, za kojeg kaže: „Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije ljudskog bića, nisu prisutni, ili koji bi postojali na temelju percepcije divljine, nisu prisutni." Ovo nije prisutno, ono nije prisutno... On vidi toliko toga kao odsutno; on vidi prazninu. To je razlika između dobro obučenog redovnika, meditatora, i obične osobe. Meditator je svjestan negativnih prostora, praznine. I konačno, on percipira svoje vlastito sebstvo, u smislu ega, kao odsutno. „Tako on na to gleda kao na prazno od svega čega tamo nema."

Vidite, to je vrijednost praznine: ona nas čini razumnima. Pomaže nam zaustaviti tu bolest ego-projekcije, gdje zamišljamo svakakve imaginarne stvari i projiciramo ih na ono što je stvarno tamo. Redovnik vidi ono što je odsutno kao odsutno, vidi ono što je prisutno kao prisutno. On ne pokušava ništa projicirati ili nadslojiti, poput proširene stvarnosti (*augmented reality*). On vidi samo ono što je tamo; ne izmišlja nikakve priče o tome, ne pokušava to prisvojiti kao „moje". Vidite, to je korijen svih nevolja, sve patnje na svijetu i svih problema u životu. I ako možete prekinuti tu jednu lošu naviku, poboljšat ćete svoje mentalno zdravlje, kvalitetu života, kvalitetu svjesnosti i svoju inteligenciju daleko iznad običnog, nepoučenog ljudskog bića, i bit ćete toliko bliže krajnjoj stvarnosti *Nibbāne*.

Praznina: Prostor

Video link: YouTube | archive.org
Audio link: archive.org

Do sada smo vidjeli kako redovnik pristupa praznini procesom apstrakcije. Prvo je promatrao divljinu, a divljina, naravno, obiluje detaljima. No, potom je apstrahirao divljinu u element zemlje, koji zapravo obuhvaća većinu tih detalja i informacija u percepciji divljine: tu su zemlja, stijene, drveće i toliko toga drugoga. Uzeo je sve te „zemljane“ stvari i sažeo ih u jednu percepciju, percepciju zemlje. Time se riješio ideje sela, ideje palače, ideje skupa redovnika, pa čak i ideje divljine koja ih okružuje. Što se sada događa? Koji je sljedeći korak?

> **„Nadalje, Ānanda, redovnik — ne usmjeravajući pažnju na percepciju divljine, ne usmjeravajući pažnju na percepciju zemlje — usmjerava pažnju na jedinstvo utemeljeno na percepciji dimenzije beskonačnog prostora. Njegov um nalazi užitak, zadovoljstvo, smiruje se i prepušta se svojoj percepciji dimenzije beskonačnog prostora.“** — *Cūḷasuññatāsutta* (MN 121)

Što to znači? Morate razmisliti o tim stvarima. Buddha vam neće dati vaše spoznaje i uvide na srebrnom pladnju; morate uložiti trud, morate to analizirati, morate to podvrgnuti propitivanju. Već smo citirali onu *suttu* koja kaže da inteligentni redovnici kritički propituju *sutte* i raspravljaju o njima. Zato vas pokušavam potaknuti da pišete inteligentne komentare i propitujete ideje u *suttama* — nemojte biti lijeni, potražite termine! Pokušajte shvatiti što oni znače.

Dakle, što ovo znači? Do sada je on apstrahirao sve zemljane elemente u jednu percepciju, jedan singularitet: zemlju. A sada na to uopće ne obraća pažnju; umjesto toga, on vidi singularitet prostora. Sjećate se što sam vam rekao o tome da je vedski pristup pozitivistički, a budistički se temelji na negativnoj logici. Pa, evo savršenog primjera: uzmite bilo koji predmet, recimo ovu zdjelicu, evo jedne lijepe male zdjelice, i upitajte se: „Gdje je prostor oko ove zdjelice?“ Prostor je oko nje, a prostor je i unutar nje. Koja je razlika između prostora oko zdjelice i prostora unutar zdjelice? Nikakva. Ne možete uočiti razliku. Kada biste uzeli prstohvat prostora izvana i prstohvat iznutra, ne biste ih mogli razlikovati, oni su potpuno isti. Ali, ako spojite i prostor oko zdjelice i prostor unutar nje, oni čine točnu suprotnost oblika zdjelice, njezin točan nadopunski par. Koji god prostor objekt zauzima, prostor oko njega tvori točnu suprotnost; drugim riječima, on je negacija čvrstoće objekta. Razmislite o tome na trenutak.

Ako ste u divljini i vidite: „O, nema ljudi, nema sela, toliko toga je odsutno. Jedino što je ovdje jest zemlja,“ a zatim taj pogled preokrenete, učinite ga negativnim... Sve informacije

su i dalje tu, ali su samo preokrenute u svoju suprotnost, obrnute. Plus postaje minus, minus postaje plus.

Uzmite bilo koji predmet, evo jedne boce, uzmite prostor oko boce i jednostavno ga preokrenite — što sada imamo? Imamo viziju prostora koji okružuje formu, oblik boce. To je jednostavan koncept, ali je vrlo dubok. Zašto? Omogućuje nam da vizualiziramo prostor kao suprotnost forme. U *Dijamantnoj sutri* Buddha kaže: „Forma je praznina, praznina je forma." Što to znači? To znači da je forma samo naličje praznine, a praznina naličje forme. Vidite kako je lako vizualizirati prostor, koji je svojevrsna praznina: sve što trebate učiniti jest promijeniti jedan „bit". Pozitivna forma okružena je negativnim prostorom; negativni prostor je suprotnost pozitivne forme.

Ovdje naš „uzlet" doseže fazu rotacije, povlačimo kormilo i odvajamo se od zemlje. Kako to? Prebacili smo se s pozitivne logike na negativnu logiku, a negativna logika je neophodna za spoznaju praznine, jer je praznina negacija. Negacija čega? Negacija forme. Negacija bivanja, postojanja, bivanja i postajanja. Na taj način prelazimo s pozitivističkog pogleda na pogled negativne logike, apofaze, negativne teologije. Sjećate se definicije koju smo nedavno naveli? Apofatički se odnosi na apofazu, apofaza znači negativna teologija, a negativna teologija znači govorenje o tome što Apsolut ili Bog nije. On nije bivanje, nije postajanje, on nije čak ni prostor; prostor je tek dio puta do tamo. Ali to je važan korak.

> **„On razabire: 'Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije divljine, nisu prisutni. Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije zemlje, nisu prisutni. Postoji samo ovaj mali dio nemira: jedinstvo utemeljeno na percepciji dimenzije beskonačnog prostora.' On razabire: 'Ovaj način percepcije prazan je od percepcije divljine. Ovaj način percepcije prazan je od percepcije zemlje. Postoji samo ova nepraznina: jedinstvo utemeljeno na percepciji dimenzije beskonačnog prostora.' Tako on na to gleda kao na prazno od svega čega tamo nema. Što god preostane, on razabire kao prisutno: 'Ovo postoji.' I tako taj njegov ulazak u prazninu odgovara stvarnosti, neiskrivljen je u značenju i čist."**

Vidite, Buddha nam daje ulaz u prazninu! Buddha nam daje način da svoje razmišljanje prebacimo iz pozitivističkog u negativno. Vidite? Da biste razumjeli Buddhino razmišljanje, morate shvatiti da će svaki pokušaj definiranja Apsoluta pozitivnim terminima dovesti do neuspjeha. Čak i ideja prostora, beskonačnog prostora, ima problem jer prostor podrazumijeva dimenziju, a dimenzija podrazumijeva mjerenje, udaljenost, a to znači da može postojati „ovdje", „tamo" i ono „između". To znači da može postojati gibanje, to znači da može postojati vrijeme, a to znači da može postojati promjena — promjena lokacije, promjena ubrzanja, promjena mase, promjena u vremenu. Prošlost i budućnost. A to uvlači svu tu građu bivanja i postajanja, čitavu *paṭicca-samuppādu*. Jer *paṭicca-samuppāda* se napaja vrtlogom između čega? Između *saṅkhārā,* svijesti i imena-i-oblika.

To još uvijek nije potpuno čisto, to još nije potpuna praznina; čak ni prostor nije potpuna praznina. Ali prostor ima jednu predivnu prednost: ako je prostor doista beskonačan, ako je uistinu neograničen, čitava kreacija se u njemu može izgubiti bez traga! Negdje u nekom opskurnom kutu beskonačnog prostora!

Vidite, ova kreacija, ova manifestacija, ovo bivanje, ovaj svemir zapravo nije tako velika stvar. Beskonačan prostor je puno, puno veća stvar. Iako beskonačan prostor nije potpuno čist, on i dalje ima mogućnost manifestiranja fenomena, jer on je infrastruktura, on je kozmos, fizika potrebna za bivanje i postajanje, prostorno-vremenski kontinuum, pozadina, kontekst potreban za bivanje i postajanje. Što je patnja, što je ponavljano rađanje i umiranje – nemojmo zaboraviti – što su neznanje i žudnja. To je pozadina, to je kontekst za *saṁsāru,* za patnju.

Ali ipak, ovdje smo učinili veliki korak. Prešli smo s pozitivističkog na negativistički pogled i stvorili smo dovoljno veliku pozadinu, dovoljno velik prostor da se čitava kreacija može u njemu izgubiti, a nama ostaje jednostavno – beskonačan prostor.

Praznina: Svijest

Video link: YouTube | archive.org
Audio link: archive.org

U prošloj smo epizodi govorili o beskonačnom prostoru. A što je zapravo prostor? Prostor je nadopuna materiji, on je recipročna vrijednost objektima. Govorili smo o zdjelici i o tome kako su prostor unutar i izvan nje identični, te kako taj prostor ocrtava točnu suprotnost oblika zdjelice.

Prostor je recipročan materiji. A što je s materijom? Materija je uvijek ograničena. Materija uvijek ima početak i kraj, kako u prostoru, tako i u vremenu. A kada govorimo o prostoru, to uključuje i vrijeme. Jer prostor ima dimenziju, on ima protežnost, mjeru. Čim imate dimenziju, imate mogućnost gibanja, a gibanje naravno omogućuje promjenu. Promjena je način na koji mjerimo vrijeme. Ne postoji nešto što je „samo prostor". Postoji prostorno-vrijeme, a to je zato što mogućnost prostora rađa mjerenje.

No, postoji još jedna stvar kod prostora koja je ovdje vrlo važna. Materija je ograničena, uvijek ima početak i kraj, ali prostor nema početka ni kraja. Neograničen prostor, beskonačan prostor znači upravo to: nema granica, nema mu kraja. No, budući da je materija uvijek ograničena, to znači da postoji mnogo, mnogo više prostora nego materije. Čak je i cijela kozmička manifestacija, sa svim svojim galaksijama i čime već, tek sitna, majušna stvar u prostranstvu beskonačnog prostora. Dakle, materija nestaje u prostoru, materija postaje beznačajna u prostoru; materija je u usporedbi s beskonačnim prostorom beskonačno mala.

Vidite, koncepcija beskonačnog prostora prvi je korak u onome što Buddha naziva božanskim meditacijama, *divya-jhānama*. Do te točke, naša je meditacija unutar područja forme, pa je stoga i ograničena. Ali meditacija o prostoru nije ograničena; ona je beskonačna. Ona je također i negacija, negacija materije. Dakle, ova *jhāna* ili meditacija o beskonačnom prostoru naš je prvi kontakt s beskonačnim, beskrajnim, neograničenim, bezvremenskim, a sada će Buddha to proširiti. Nastavimo čitati suttu.

> **„Nadalje, Ānanda, redovnik — ne usmjeravajući pažnju na percepciju zemlje, ne usmjeravajući pažnju na percepciju dimenzije beskonačnog prostora — usmjerava pažnju na jedinstvo utemeljeno na percepciji dimenzije beskonačne svijesti. Njegov um nalazi užitak, zadovoljstvo, smiruje se i prepušta se svojoj percepciji dimenzije beskonačne svijesti."** — *Cūḷasuññatāsutta* (MN 121)

Ako postoji beskonačnost prostora, da bismo bili svjesni te beskonačnosti, potrebna je beskonačnost svijesti. U tome je stvar: sve što nema granica je beskonačno. Prostor je bez granica, stoga je beskonačan. Svijest je također bez granica. Zastanite na trenutak i

promotrite svoju svijest, promotrite svijest općenito. Svijest je neograničena. Svijest može biti usredotočena ovdje, na ograničeno tijelo i osjetila, ali može biti usredotočena i na neograničeni prostor, a u tom slučaju svijest je neograničena. Razlika između ograničene i neograničene svijesti je u tome što ograničena svijest koristi ograničeni objekt, dok se neograničena svijest fokusira na neograničeni objekt. Kada postanemo svjesni prostora — a i vremena, jer oni idu zajedno — tada svijest postaje neograničena, beskonačna.

Naravno, ono što Buddha čini jest da nas korak po korak vodi prema *Nibbāni*. On nas vodi prvo od svijesti o selu do svijesti o divljini, od divljine do zemlje, od zemlje do prostora, od prostora do same svijesti. E, tu stvari postaju doista zanimljive. Jer ako jednostavno kontemplirate svoju svijest u praznom prostoru, ili svijest *o* praznom prostoru — a osobito o neograničenom, neomeđenom, beskonačnom prostoru — postat ćete toliko blaženi da ćete pasti sa stolice! Probajte! Nemojte mi samo vjerovati na riječ. Sve ove stvari o kojima ovdje raspravljamo namijenjene su praktičnoj primjeni. To nije samo teorija; to je namijenjeno spoznaji ovdje-i-sada, i to za vaše dobro. Zato biste te stvari trebali isprobati kao vježbe, kao prakse. To nije samo filozofija ili teorija. Idemo dalje.

> **„On razabire: 'Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije zemlje, nisu prisutni. Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije dimenzije beskonačnog prostora, nisu prisutni. Postoji samo ovaj mali dio nemira: jedinstvo utemeljeno na percepciji dimenzije beskonačne svijesti.' On razabire: 'Ovaj način percepcije prazan je od percepcije zemlje. Ovaj način percepcije prazan je od percepcije dimenzije beskonačnog prostora. Postoji samo ova nepraznina: jedinstvo utemeljeno na percepciji dimenzije beskonačne svijesti.' Tako on na to gleda kao na prazno od svega čega tamo nema. Što god preostane, on razabire kao prisutno: 'Ovo postoji.' I tako taj njegov ulazak u prazninu odgovara stvarnosti, neiskrivljen je u značenju i čist.“**

Ovo je divno! Ovo je prelijepo! Ovo je način na koji prelazimo iz bivanja ljudskim bićem — što je u osnovi vreća mesa i kostiju, gravitacijom zalijepljena za površinu planeta — u slobodno biće čiste svijesti. To je nešto vrlo vrijedno, nešto vrlo važno što biste trebali znati i prakticirati, ovu prazninu. Jer redovnik razabire da percepcije zemlje nema, to je praznina. Razabire da percepcije beskonačnog prostora nema, to je također praznina.

Redovnik percipira *odsutnost* stvari na koje ne obraća pažnju. To je ono što znači „usmjeravanje pažnje“. On ne obraća pažnju na zemlju. Iako njegovo tijelo možda sjedi na zemlji, njegova pažnja nije vezana uz tijelo. Iako se tijelo i zemlja i sve ostalo možda nalaze u neograničenom prostoru, on ne obraća pažnju na neograničeni prostor; on obraća pažnju na neograničenu svijest koja prožima taj prostor. E, to je sad sasvim druga igra. To je velika igra, to je ocean. Sad smo izašli iz bazena, nema više granica. To je način na koji prelazimo

iz bivanja običnim bićem zaglavljenim u tijelu, u slobodno, samo-spoznato biće bez ograničenja.

Buddha nam ovdje daje ključeve. Jer, što smo mi? Nismo pojedinac, nismo ograničeno biće. Mi smo neograničeni, mi smo cjelina: Brahman, ako želite koristiti pozitivistički termin za to. Ali nismo ograničeni, nismo zaglavljeni na jednom mjestu. Možemo biti svugdje. Svijest je svugdje. Možemo to zvati sviješću Boga ili Brahmana ili kako god želimo, Tao ili bilo što drugo. Ali činjenica je da je prisutnost svijesti posvuda, a iskustvo spoznaje Prve Staze je izravno uviđanje toga.

Buddha nas sada uvodi na stazu. Prva Staza je viđenje te svijesti posvuda. Možete se utrenirati da vidite svijest posvuda, i to više nije „moja“ svijest. Jer da biste došli do tog dosega, do tog stanja, morate otpustiti ideju o tome da ste pojedinac, da ste ograničeni, da ste zaglavljeni na jednom mjestu, da imate samo jednu točku gledišta.

Sjećam se kad sam bio dijete, imao sam nesreću na biciklu. Mjenjač... u to su vrijeme bicikli imali mjenjač na upravljaču, i ručica mjenjača mi je završila točno između očiju — mislim da se još uvijek vidi ožiljak ako pogledate na određeni način. Uglavnom, hitno su me odveli u bolnicu, dežurni liječnik me zašio i dao mi sedativ. Naravno, to je treće oko, zar ne?

Pretpostavljam da mi se treće oko aktiviralo: odjednom sam se našao kako lebdim u zraku, gledajući odozgo liječnika i svoju majku dok me on šije, i pomislio sam: „Ovo je zanimljivo.“ Pa sam se odvezao uz strop, izašao van i pogledao par različitih soba u bolnici, a zatim sam se vratio u sobu gdje je bilo moje tijelo, dok su moja majka i liječnik razgovarali ispred sobe.

Vratio sam se unutra, ušao u svoje tijelo, malo odspavao i potom se probudio. Kasnije sam ispričao majci što se dogodilo, a ona je rekla: „Daj, molim te, spavao si. Samo si sanjao.“ Ali tada sam joj ispričao o njezinom razgovoru s liječnikom ispred sobe i što su rekli jedno drugome, na što je ona samo zinula... Nikada to više nije spomenula, a nisam ni ja. Ali to se dogodilo.

U tom sam trenutku shvatio: „Čekaj malo, ja nisam ograničen ovim tijelom,“ i postupno sam se trenirao da odvojim svoju svijest od tijela. Postao sam prilično dobar u tome. Uglavnom, možete se utrenirati da imate točku gledišta izvan svog tijela, možete se utrenirati da imate neograničenu svijest, možete se utrenirati da spoznate Prvu Stazu — da je sve uzrokovano, a taj uzrok je u konačnici svijest.

Praznina: Ništavilo

Video link: YouTube | archive.org
Audio link: archive.org

Nastavit ćemo sa *suttom* o Praznini, a ovaj ćemo put govoriti o ništavilu.

> **„Nadalje, Ānanda, redovnik — ne usmjeravajući pažnju na percepciju dimenzije beskonačnog prostora, ne usmjeravajući pažnju na percepciju dimenzije beskonačne svijesti — usmjerava pažnju na jedinstvo utemeljeno na percepciji dimenzije ništavila. Njegov um nalazi užitak, zadovoljstvo, smiruje se i prepušta se svojoj percepciji dimenzije ništavila.“** — *Cūḷasuññatāsutta* (MN 121)

Vidimo da ova sutta opisuje niz kontemplacija i svaki je korak suptilniji od prethodnog, svaki je korak mirniji od prethodnog. To se naziva meditacija smirenja, *samaṇa-jhāna*. To znači da um postaje progresivno tiši, staloženiji i dublje utonuo u trans spokoja, tišine, nedjelovanja i svakako ne-identifikacije, ne-projekcije — i još mnogo toga. Buddhini procesi su negativni procesi; oni se sastoje od napuštanja mnogih stvari koje inače držimo aktivnima. Poput žonglera s previše loptica u zraku, naši umovi uvijek posvuda bacaju misli i projiciraju različite... pa, riječ koju Buddha koristi je „umišljaji“ (*conceits*). Umišljaj je koncepcija, ali to je posebna vrsta koncepcije osmišljena da ojača ego. No, taj ego je tek izraz individualnosti, a individualnost zapravo ne postoji.

Ego je tvorevina, plod mašte. Baš kao i poistovjećivanje s pričom na filmskom platnu ili video ekranu, ne shvaćajući da je to samo niz statičnih slika projiciranih na bijelu pozadinu. Na isti se način poistovjećujemo s pričom o ovom tijelu i njegovoj okolini, te sa svim ostalim takozvanim pojedincima i drugim imaginarnim entitetima u ovoj fiktivnoj priči. Nismo zadovoljni time da jednostavno vidimo ono što jest; moramo povrh toga nešto projicirati. Naravno, jedino što je doista prisutno je Cjelina, Brahman; ili Bog, ako želite ići tako daleko. Projiciramo tu ideju Boga na Brahmana, na Cjelinu. Pokušavamo mu dati osobnost, što nam pomaže da opravdamo vlastitu osobnost. Ali svi su takvi pojmovi potpuno fiktivni, izmišljeni, složeni, uvjetovani, uzrokovani, napravljeni, konstruirani, isfabricirani! Drugim riječima, to su samo priče, to je fikcija, znanstvena fantastika.

Dokaz tome je činjenica da kada navečer odemo spavati, cijela ta stvar se rastapa — doviđenja — i mi smo u drugom svijetu. U svijetu u kojem nema ega, nema kontrole, nema posjeda — sve se jednostavno događa. Na mnogo je načina to stvarniji svijet od onoga u kojem živimo dok smo budni, jer se barem ne pretvaramo da smo kontrolori, ne pretvaramo se da posjedujemo svoje postupke i njihove rezultate; mi smo jednostavno učinak bilo koje *karme* koja se odigrava u našim snovima.

Ali onda odlazimo u san bez snova, a to je naš stvarni identitet, to je naša prava narav. To je bivanje jedno s Brahmanom. To se događa svima svake noći; da se ne događa, ne bismo preživjeli. Potrebno nam je to njegovanje od strane Jednoga, moramo iskusiti svoj identitet s Cjelinom, inače bismo poludjeli. Pročitajte istraživanja o spavanju i što se događa ljudima kada im je uskraćen duboki san. Potrebno je samo nekoliko dana prije nego što potpuno "puknu": počinju halucinirati. Počinju sanjati dok su budni, drugim riječima. No, zapravo, mi uvijek sanjamo dok smo budni, samo što imamo društveno odobrene snove umjesto takozvanih psihotičnih snova, poput onih dok spavamo.

Bilo kako bilo, nastavimo sa *suttama*:

> **„On razabire: 'Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije dimenzije beskonačnog prostora, nisu prisutni. Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije dimenzije beskonačne svijesti, nisu prisutni. Postoji samo ovaj mali dio nemira: jedinstvo utemeljeno na percepciji dimenzije ništavila.'**
>
> **On razabire: 'Ovaj način percepcije prazan je od percepcije dimenzije beskonačnog prostora. Ovaj način percepcije prazan je od percepcije dimenzije beskonačne svijesti. Postoji samo ova nepraznina: jedinstvo utemeljeno na percepciji dimenzije ništavila.' Tako on na to gleda kao na prazno od svega čega tamo nema. Što god preostane, on razabire kao prisutno: 'Ovo postoji.' I tako taj njegov ulazak u prazninu odgovara stvarnosti, neiskrivljen je u značenju i čist.“**

Što Buddha ovdje radi? On nas vodi korak po korak kroz progresivnu meditaciju redovnika, koji je zapravo on sam. Opisuje vlastiti put do Prosvjetljenja: stupnjevitu koncentraciju uma na sve suptilnije sfere postojanja, što uključuje i isključivanje onih grubljih. To je baš kao kad radite nešto u što ste potpuno udubljeni, recimo neku vrstu posla u kojem doista uživate. Za mene je to vježbanje glazbe: dok vježbam, nisam svjestan sobe oko sebe, nisam svjestan automobila koji prolaze ulicom, nisam svjestan ptica ili neba, pa čak ni Aruṇāchale koja je točno ispred mene, jer mi je klavijatura točno ispod prozora s pogledom na planinu. Ali ja ničega od toga nisam svjestan.

Kao što Buddha kaže, ovaj način percepcije lišen je prepoznavanja tih drugih stvarnosti, tih drugih prisutnosti. Što on kaže? „Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije onih stvari na koje se ne koncentriram, nisu prisutni.“ Zašto? Percepcija je bol. Percepcija je patnja. Svaka percepcija je nemir. Zašto? Jer, prije svega, ona povlači granicu između subjekta i objekta, i već je to samo po sebi bolno. I drugo, ona koristi osjetila i um — ili bih trebao reći osjetila, uključujući um — a sva osjetila daju pristranu sliku onoga što percipiraju; slika je pristrana u smislu onoga što doživljavamo kao ugodno ili neugodno.

Većinu vremena težimo ugodnim senzacijama, zar ne, i trudimo se izbjeći neugodne senzacije. I to je rad, to je posao! To je trud, vrlo je zahtjevno! Između tog truda i

projiciranja našeg ega i naše lažne identifikacije s nekakvom individualnom „otrovanom osobnošću“ (poisonality), kako kažemo u New Jerseyju, to je posao s punim radnim vremenom. I zato je postojanje patnja. Jer da bi netko postojao, mora biti odvojeni pojedinac, a to je od samog početka patnja, to je bolno.

Ono što Buddha ovdje radi jest da korak po korak uklanja sve te dualnosti tako što ih izbacuje iz uma i samo se koncentrira na jednu percepciju, a možda i na odsutnost određenih drugih percepcija. Vidite? Na primjer, kada je netko koncentriran na neograničenu svijest, on nije svjestan dimenzije neograničenog prostora. Zašto? Jer neograničena svijest prožima i ispunjava neograničeni prostor. Slično i ovdje, on je svjestan dimenzije ništavila, ali više nije svjestan dimenzije neograničene svijesti. Zašto? Jer dimenzija ništavila ispunjava dimenziju neograničene svijesti.

Sva su ova stanja percepcije, sva ova stanja koncentracije i kontemplacije namijenjena praksi. To nije samo povijesni zapis meditacije nekog drevnog mudraca; ona su za nas, da ih iskusimo, da ih istražimo, da od njih imamo koristi. Ne mogu vam opisati koliko je ugodno koncentrirati se na svijest! Ne mogu vam opisati, ne mogu riječima izraziti kako je predivno percipirati ništavilo! Ne mogu izraziti, nema načina da se opiše kako je divno percipirati prazninu forme, prazninu individualnosti, čak i prazninu svijesti koja je povezana s kontemplacijom ništavila. Zašto? Jer sve su te stvari nemir, sve su te stvari bolne, sve su one patnja.

I tako nas sa svakim progresivnim korakom u ovoj meditaciji o praznini Buddha vodi sve dalje i dalje od patnje, sve dalje i dalje u mir i užitak. Ne mogu opisati koliko je praznina lijepa! Ona ima ljepotu koja je toliko neodoljiva da je se kasnije čovjek sjeća s velikom nostalgijom, poput noći provedene s voljenom osobom ili nečeg sličnog. Ne postoji način na koji to mogu izraziti, osim pjesnički, metaforom.

Morate sami pokušati. Uključio sam poveznicu na cijelu *suttu*: idite je pročitati cijelu, pokušajte sami, korak po korak. Čak i ako ne stignete do samog kraja, to je u redu. To su mali koraci: napravite male korake, pa ćete nakon nekog vremena moći hodati, a nakon više vježbe moći ćete trčati. A na kraju ćete moći letjeti.

Cūḷasuññatāsutta (MN 121)

Praznina: Ni-percepcija-ni-nepercepcija

Video link: YouTube | archive.org
Audio link: archive.org

Dobrodošli u pretposljednju epizodu naše serije o praznini, u kojoj ćemo govoriti o ni-percepciji-ni-nepercepciji.

> **„Nadalje, Ānanda, redovnik — ne usmjeravajući pažnju na percepciju dimenzije beskonačne svijesti, ne usmjeravajući pažnju na percepciju dimenzije ništavila — usmjerava pažnju na jedinstvo utemeljeno na dimenziji ni-percepcije-ni-nepercepcije. Njegov um nalazi užitak, zadovoljstvo, smiruje se i prepušta se dimenziji ni-percepcije-ni-nepercepcije.“** — *Cūḷasuññatāsutta* (MN 121)

Što to znači? Pa, trebali biste pokušati i sami otkriti! Ništavilo je drugačije od prostora. Mislim da moram na to ukazati, jer smo dobili nekoliko komentara od ljudi koji su pomalo pomiješali te pojmove. Prostor i dalje nudi kontekst za postajanje. Prostor je zapravo prostorno-vrijeme, kao što znamo od Einsteina, a prostorno-vrijeme omogućuje kretanje, promjenu i stoga postajanje, bivanje i tako dalje, što vodi do patnje. No, ništavilo nema dimenzija, nema mjere, stoga u njemu nema vremena, nema promjene i stoga nema postajanja. Dakle, u ništavilu nema postajanja ni bivanja.

Zatim se javlja pitanje: „Pa kako da znam jesam li svjestan ili nisam? Ako sam koncentriran na ništavilo, ako sam uklonio sve druge percepcije i samo se koncentriram na jedinstvo ništavila, kako da znam percipiram li išta?“ Naravno, odgovor je — ne znate. To je ni-nepercepcija-ni-percepcija, jer se nema što percipirati. Ovo ništavilo je zapravo ona praznina o kojoj smo govorili, praznina u kojoj ne postoji prilika da išta opstane. Vidite, postojanje ima početak, sredinu i kraj, stoga je ono patnja. Sve su percepcije patnja, jer imaju početak, sredinu i kraj.

Ako želimo biti potpuno slobodni od patnje, moramo ući u ništavilo tako da se nema što percipirati. Ali kako onda znamo jesmo li perceptivni ili nismo? Kako znamo jesmo li svjesni ili nismo? Pa, ne znamo. I stvar je u tome da nam to daje ili simulira uvjete uključene u potpuno stapanje s Brahmanom. U Brahmanu nema svijesti, jer ne postoji drugi entitet kojeg bi se bilo svjesno. Postoji svjesnost (*awareness*), ali ta svjesnost nema objekt, pa je jedina mogućnost biti svjestan vlastite svjesnosti. No, i dalje ne znate jeste li perceptivni ili niste, jer izvan vaše vlastite svjesnosti nema ničega što biste percipirali. I trebao bih spomenuti da, budući da je svjesnost u Brahmanu trajna značajka — nepromjenjiva, bezgranična i beskonačna — percepciji ili svjesnosti o svjesnosti nikada nema kraja.

Ova svjesnost o svjesnosti je izuzetno ugodna. Ne mogu vam opisati, ne mogu riječima izraziti kako je to divno, kako je to lijepo! A to je stanje neposredno prije Prosvjetljenja, neposredno prije stanja Buddhe.

> **„On razabire: 'Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije dimenzije beskonačne svijesti, nisu prisutni. Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije dimenzije ništavila, nisu prisutni. Postoji samo ovaj mali dio nemira: jedinstvo utemeljeno na dimenziji ni-percepcije-ni-nepercepcije.'**
>
> **On razabire: 'Ovaj način percepcije prazan je od percepcije dimenzije beskonačne svijesti. Ovaj način percepcije prazan je od percepcije dimenzije ništavila. Postoji samo ova nepraznina: jedinstvo utemeljeno na dimenziji ni-percepcije-ni-nepercepcije.' Tako on na to gleda kao na prazno od svega čega tamo nema. Što god preostane, on razabire kao prisutno: 'Ovo postoji.' I tako taj njegov ulazak u prazninu odgovara stvarnosti, neiskrivljen je u značenju i čist.“**

Čisto je jer nema nemira; nema nemira jer nema percepcije. Ali ne možete reći ni da je to nepercepcija, jer postoji svjesnost o svjesnosti. Dakle, ovo je najčudesnije stanje: ovo je stanje neposredno prije Prosvjetljenja.

Kada dosegnemo ovu fazu meditacije – koja je, usput budi rečeno, vrlo, vrlo rijetka – ona je onkraj sposobnosti većine ljudi zbog potrebne duboke koncentracije. Rijetko tko se danas može dovesti u situaciju ili istrenirati da ima tako duboku svijest, tako duboku koncentraciju da doista može potpuno izbaciti stvari iz uma. Um ostaje nestabilan, um ostaje neukroćen.

Ta stanja, čak i u slučaju iskusnog meditatora, ponekad mogu biti samo trenutna. Ali samo zato što su trenutna, samo zato što su prolazna, ne znači da nisu stvarna. Na to ukazuje Buddhaghosa – koji nije jedan od mojih omiljenih likova – ali on u svom komentaru ističe da su stanja meditacije koja se javljaju samo trenutno i dalje valjana, te se na temelju njih može polagati pravo na postignuće. Drugim riječima, cilj da se ostane staložen u jednom od ovih visokih stanja vjerojatno je nedostižan za većinu današnjih ljudi. Ali, trenutno postizanje tih stanja zasigurno je nadohvat ruke bilo kome, bilo kojem osjetilnom biću – uključujući i vas!

Ove opise iz autentičnih *sutta* ne iznosimo kao kuriozitet ili samo radi znanja, tek toliko da se možete hvaliti time što znate za njih. „O da, a onda postoji stanje ni-svjesnosti-ni...“ To je ionako dosadna tema za razgovore na koktel-zabavama. Nećete zadiviti komade pričajući o ovim stvarima! Ali ono što možete učiniti jest sjesti i to sami spoznati. Zato ovo radimo: da otvorimo prozor, da vam damo priliku, da vam pružimo mogućnost da vidite nešto, da iskusite nešto što inače ne biste imali prilike iskusiti.

To je naš cilj: želimo da uzmete ove informacije i aktivno ih spoznate, provedete u djelo, iskusite ih sami. Sva Buddhina učenja nazivaju se fenomenološkima. Fenomenološko znači iskustveno, izravno iskustvo iz prvog lica. Ništa vam ne vrijedi čuti da je netko drugi spoznao te stvari. Dobro, možda vam to može dati malo više samopouzdanja u pristupu. Jer ako itko, čak i obična osoba poput mene, može iskusiti te stvari makar trenutno, to znači da je moguće svakome! Znate, tko sam ja? Ja sam samo stari hipi glazbenik koji se zainteresirao za meditaciju! Oh, i usput imam četiri *mokṣa-kārake* u svojoj natalnoj karti!

Ali to zapravo nije važno. I dalje se možete približiti ovim stanjima, i dalje se možete penjati ljestvama meditacije, prečku po prečku. Za vas to može biti vrlo sporo. Meni je bilo prilično lako. Pa, prilično lako... Ako godine borbe smatrate lakima, onda da, bilo je prilično lako. Ali glavni je problem bio pronaći poticajno okruženje. Vrlo je teško naći mjesto gdje vas neće ometati, a ometanja su prepreke. Zato meditator u ovoj *sutti,* redovnik – zapravo sam Buddha, on govori o vlastitom iskustvu, neizravno – postupno odbacuje svako stanje kako bi postigao sljedeće, suptilnije stanje, sljedeće stanje s najmanje nemira. Svako je izlaz, svako je bijeg od prethodnog, i ona idu sve više i više, prema sve većem i većem spokoju, sve manje i manje nemira, sve manje i manje patnje. To bi trebao biti vaš cilj.

I ovo nije jedina *sutta* koja se penje ovakvim ljestvama; ima ih mnogo. Neću ulaziti u sve njih, jer mislim da će se sljedeća serija vratiti u vedski kontekst. Mislim da mnogi ljudi imaju poteškoća u praćenju ovoga, jer je Buddhin način razmišljanja donekle stran načinu na koji smo odgajani. Morao sam istražiti Buddhin način razmišljanja jer, kada sam 1984. postigao ulazak-u-struju (*stream-entry*), pratio sam budistički stil meditacije. Ali imao sam vrlo malo predznanja o Buddhinom učenju, pa sam u trenutku spoznaje bio u stilu: „H? Što? Što se upravo dogodilo?!" Nisam to razumio. Znao sam što sam doživio i znao sam da je to stvarno, ali nisam razumio kako to radi, zašto radi, pa čak ni što je to zapravo bilo.

Morao sam krenuti dugom stranputicom proučavanja Buddhina učenja prije nego što sam razumio vlastito iskustvo, što je bilo pomalo čudno. Ali takav sam: želim znati što se događa „ispod haube", želim znati kako stvari funkcioniraju, zašto rade i zašto su učinkovite, a kada nisu – *zašto* nisu. To je onaj način razmišljanja – nazvao bih ga inženjerskim mentalitetom, mentalitetom rješavanja problema (*troubleshooting*) – koji će vam pomoći da postignete najviše Prosvjetljenje.

Praznina: Bezobilježna koncentracija

Video link: YouTube | archive.org
Audio link: archive.org

Ako ste pratili ovu seriju — a nadam se da jeste, jer će vam trebati predznanje da biste razumjeli ovih posljednjih par epizoda — sada ćemo govoriti o stupnju onkraj ni-percepcije-ni-nepercepcije, a Buddha to naziva bezobilježnom koncentracijom.

> **„Nadalje, Ānanda, redovnik — ne usmjeravajući pažnju na percepciju dimenzije ništavila, ne usmjeravajući pažnju na percepciju dimenzije ni-percepcije-ni-nepercepcije — usmjerava pažnju na jedinstvo utemeljeno na bezobilježnoj koncentraciji svjesnosti. Njegov um nalazi užitak, zadovoljstvo, smiruje se i prepušta se svojoj bezobilježnoj koncentraciji svjesnosti.“** — *Cūḷasuññatāsutta* (MN 121)

Ovo je predivno; ovo je moćno. Ovo je sam, sam sljedeći korak do potpunog Prosvjetljenja. Zašto? Prvi put on kaže „koncentracija svjesnosti“. Više se ne bavimo koncentracijom svijesti, bilo da je naša svijest na zemlji, prostoru, ništavilu, praznini ili bilo čemu drugome. Prvi put imamo posla s čistom svjesnošću (*awareness*). To je vrlo značajna stvar. Zašto? Jer svijest (*consciousness*) uvijek ima objekt. Svijest je štap s dva kraja.

Evo štapa: na jednom kraju imate svjesnost, na drugom kraju imate objekt svjesnosti. To je dualnost, jer imate dva kraja: jedan je uzrok, a drugi je učinak. Ali to u ovom trenutku nije važno; važno je samo da štap ima dva kraja. A što nalazite u sredini? „Ja“, moje sebstvo. „Ja sam svjestan ovoga.“ I zapravo nije važno je li to nešto s formom, poput sela, divljine ili zemlje, ili nešto besformno poput prostora, ništavila ili praznine — svejedno je. I dalje ostaje pitanje *tko* je svjestan toga, a odgovor na to „tko“ uvijek je „ja“: „Ja sam svjestan.“ Ali znamo da je to „ja“ nešto uvjetovano nastalo. Zapravo, sama svijest je uvjetovano nastala. O čemu ona ovisi? O *saṅkhārama*, a *saṅkhāre* ovise o neznanju — pogledajte, jedna slatka ptičica je ispred mog prozora, dugačka je samo ovoliko.

Svijest ovisi o *saṅkhārama*, *saṅkhāre* ovise o neznanju. Ali o čemu ovisi neznanje? O svjesnosti. Bez svjesnosti ne postoji ništa drugo. Stvar je u tome da je svjesnost svjesna samo sebe; ona nema objekt. Ili, drugačije rečeno, objekt svjesnosti je sama svjesnost. To je savršeni stupanj, to je sama *Nibbāna*. To je cilj, to je svrha, to je ono prema čemu smo radili korak po korak. Jedan gledatelj je komentirao: „Ne vidim potrebu za svim tim različitim koracima. Nije li ništavilo jednostavno ništavilo?“ Pa, postoji ništavilo, pa postoji praznina, pa postoji svjesnost. Vidite? Čak i s ništavilom, još uvijek postoji *netko* tko je svjestan ništavila. Ako ovo sami pokušate — a ja se svakako nadam da hoćete — to ćete moći iskusiti izravno.

Svatko gaji tu koncepciju o „ja“, i bez obzira imamo li nisku, grubu koncepciju „ja“ kao tijela, ili imamo višu, apstraktniju ideju „ja“ kao onoga tko je svjestan, nije važno. To je i dalje dualnost, i dalje je uzrok patnje, i dalje stvara *karmu* koja vas veže za proces rađanja i umiranja. Jedini način da se ode onkraj toga jest koncentrirati svjesnost na samu sebe, a u tom slučaju nema objekta, ona je bezobilježna (*themeless*).

Imati bezobilježnu koncentraciju znači da ne postoji druga stvar koja bi bila objekt. Pratite li me? Postoji samo svjesnost o samoj sebi. Koncentracija je predivna stvar, a razlog zašto je predivna jest taj što je prirodno ugodna; ne treba joj nikakav drugi objekt. Pokušajte: samo koncentrirajte svoj um na bilo što, nije važno što je to. Naravno, najbolje je koncentrirati ga na sebe, na vlastitu svjesnost — koncentrirati svjesnost na svjesnost. To je ideja iza tehnike „Zlatnog cvijeta“ (*Secret of the Golden Flower*), koju smo opširno obrađivali prije par godina.

No, bilo kako bilo, pogledajmo što Buddha kaže o tome:

> **„On razabire: 'Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije dimenzije ništavila, nisu prisutni. Svi nemiri koji bi postojali na temelju percepcije dimenzije ni-percepcije-ni-nepercepcije, nisu prisutni. Postoji samo ovaj mali dio nemira: onaj povezan sa šest osjetilnih sfera, uvjetovan ovim samim tijelom sa životom kao njegovim uvjetom.'**
>
> **On razabire: 'Ovaj način percepcije prazan je od percepcije dimenzije ništavila. Ovaj način percepcije prazan je od percepcije dimenzije ni-percepcije-ni-nepercepcije. Postoji samo ova nepraznina: ona povezana sa šest osjetilnih sfera, uvjetovana ovim samim tijelom sa životom kao njegovim uvjetom.' Tako on na to gleda kao na prazno od svega čega tamo nema. Što god preostane, on razabire kao prisutno: 'Ovo postoji.' I tako taj njegov ulazak u prazninu odgovara stvarnosti, neiskrivljen je u značenju i čist.“**

Ovo je kao izlazak na drugu stranu. Izlazimo na drugu stranu procesa virtualizacije pažnje ili koncentracije na sve suptilnije objekte. Koncentriramo svjesnost na svjesnost. Znači li to da nismo svjesni tijela? Ne, tijelo je tu. Drugim riječima, prošli smo kroz niz progresivno suptilnijih objekata koncentracije. Ali čak i nakon svega toga, čak i nakon iskustva ništavila, još uvijek se moramo vratiti stvarnosti tijela.

Zapamtite, Buddhino učenje je apofatičko, on ne izgovara puno stvari. On ne kaže da smo usput, tijekom ove progresivno suptilnije koncentracije, izgubili trag egu. On ne kaže da više ne ovisimo o tijelu za naš osjećaj bivanja, postojanja. Ne kaže da smo se odrekli svih svojih vezanosti, ne kaže da smo se odrekli svega što posjedujemo, svog osjećaja „ovo je moje“; on te stvari ne izgovara. Ne kaže da smo zaustavili sve *saṅkhāre*. Zašto? Zato što čim umu pripišete bilo kakvo postojanje, dajete mu moć, a tada postaje vrlo teško — zapravo nemoguće — odreći se fenomena povezanih s umom.

Ako netko misli: „Moram se riješiti ovog ega!“, to samo jača ego. Ako netko misli: „Moram zaustaviti misli!“, naravno da misao o zaustavljanju misli postaje misao, i ne možete zaustaviti misli. Ako mislite: „O, moram se riješiti ove vezanosti za različite objekte!“, tada je vaša vezanost za to da budete nevezani jednako težak teret kao i bilo koji posjed. Ne. Ono što se ovdje događa jest da Buddha... to je kao kad kao klinac idete doktoru na cijepljenje, a on vam kaže: „Hej, vidi ovu lizalicu!“, dok vam drugom rukom daje injekciju! On vam skreće pažnju s onoga što boli. Buddha je najstručniji liječnik: on vam daje ovaj niz meditacija, koncentracija, i u tom procesu vi morate odbaciti sve te druge stvari. Ali to čak i ne primjećujete, jer vam je pažnja na objektu meditacije! Zar to nije genijalno?

To je apofaza, to je odvođenje pažnje od uma – jednostavno zaboravite na njega. Kao što Nisargadatta Mahārāja kaže: „U jednom trenutku jednostavno postanete nezainteresirani za um.“ Um vam ne može pokazati ništa što bi vas zanimalo, pa ga jednostavno odbacite, ignorirate, zaboravite na njega. Nema potrebe za velikim trudom da se zaustavi um, zaustavi ego, zaustave *saṅkhāre* ili postajanje. Pravi lijek za um je u jednostavnom usmjeravanju pažnje dalje od njega.

Sjećam se kad sam bio dijete i učio voziti bicikl. Naravno, isprva sam imao pomoćne kotačiće i nekako sam se vozio s njima, ali bilo je vrlo nespretno. Pa je moja majka rekla: „Znaš što, idemo van bez pomoćnih kotačića, a ja ću te držati za stražnji dio bicikla da ne padneš.“ Rekao sam: „U redu, dogovoreno.“ Izašli smo van, naša kuća je bila blizu brda, popeli smo se i počeli se spuštati, i počeo sam ići prilično brzo! Dok sam se tako vozio na biciklu, okrenuo sam se i rekao: „Gle, mama, ide mi dobro, ha?“, i shvatio: „O, pa nje nema!“ Pustila me! A ja sam se vozio bez pomoćnih kotačića, sasvim dobro.

Isto je i ovdje. Jednom kada prođete kroz cijeli ovaj niz treninga i ustalite pažnju na ovim sve suptilnijim objektima, bez ikakvog napora otpuštate sve stvari koje uzrokuju patnju. I tada konačno dolazite do pravog izvora radosti, a to je kada je vaša svjesnost koncentrirana na samu sebe. To je tajna.

Praznina: Oslobođenje

Video link: YouTube | archive.org

Audio link: archive.org

> **„Nadalje, Ānanda, redovnik — ne usmjeravajući pažnju na percepciju dimenzije ništavila, ne usmjeravajući pažnju na percepciju dimenzije ni-percepcije-ni-nepercepcije — usmjerava pažnju na jedinstvo utemeljeno na bezobilježnoj koncentraciji svjesnosti. Njegov um nalazi užitak, zadovoljstvo, smiruje se i prepušta se svojoj bezobilježnoj koncentraciji svjesnosti.**
>
> **On razabire: 'Ova bezobilježna koncentracija svjesnosti je isfabricirana i mentalno oblikovana.' I razabire: 'Što god je isfabricirano i mentalno oblikovano, nestalno je i podložno prestanku.' Tako znajući, tako videći, njegovo je srce oslobođeno od nečistoće (*effluent*) osjetilnosti, nečistoće postajanja, nečistoće neznanja. S oslobođenjem dolazi spoznaja: 'Oslobođen'. On razabire: 'Rađanje je okončano, sveti život ispunjen, zadatak izvršen. Nema ničeg daljnjeg za ovaj svijet.'"** — *Cūḷasuññatāsutta* (MN 121)

Ovo je Prosvjetljenje: potpuno, čisto i konačno. To je ono čemu težimo i prema čemu napredujemo tijekom mnogih, mnogih života, i to je način na koji ga je sam Buddha postigao. Odmah nakon toga izgovorio je stih:

„Ovo je mirno, ovo je izvrsno: naime, utišavanje svih *saṅkhārā* (tvorevina), napuštanje svih osnova[2] (*assets*), uništenje žudnje; odvojenost, prestanak, *Nibbāna*.“ – *Mahāmāluṅkyasutta* (MN 64)

Nije on tamo sjedio pokušavajući zaustaviti *saṅkhāre*. Umjesto toga, koncentrirao se na ove progresivno sve suptilnije slojeve praznine.

Neki ljudi pogrešno optužuju Buddhu da je *śūnyavādī,* kako se to naziva. *Śūnyavādī* znači da je praznina istina. No, da je praznina istina, on ne bi rekao da su ova stanja koncentracije isfabricirana i mentalno oblikovana. Jer istina nije isfabricirana, istina nije mentalno oblikovana; istina je istina i uvijek je istina. Pitanje je kako spoznati istinu? Jer borba s umom samo ga čini jačim. Kao što smo istaknuli prošli put, ako sjedite tamo pokušavajući zaustaviti *saṅkhāre,* ili pokušavajući zaustaviti žudnju ili egoizam, samo ćete pogoršati stvar. Um cvjeta na pažnji. Dakle, kako pobijediti um? Usmjerite pažnju na nešto drugo, nešto predivno. Jer on mora privući vaš interes; morate biti iskreno zainteresirani i privučeni objektom meditacije.

---

2 U kontekstu budističkih *sutta,* engleska riječ "*asset*" najčešće je prijevod pali termina *upadhi*.

Iako u modernom financijskom svijetu *asset* znači "imovina" ili "vrijednost" (nešto što želimo imati), u Budinom učenju značenje je obrnuto. Ovdje se odnosi na sve ono što smo "skupili" i za što se vežemo, a što zapravo služi kao podloga ili gorivo za daljnju patnju.

Evo detaljnijeg pojašnjenja što sve ulazi u taj pojam "imovine" ili "osnova" koje treba napustiti:

1. Doslovno značenje (*Upadhi*)
Pali riječ *upadhi* doslovno znači "podloga", "temelj" ili "ono na čemu nešto počiva". Zamisli to kao opremu ili prtljagu koju vučeš sa sobom kroz živote. Buddha kaže da je Nibbāna *sabbūpadhipatinissaggo* — napuštanje svih tih osnova.

2. Što su ti "assets" u duhovnom smislu?
Budistički komentari obično dijele ove "osnove" u četiri kategorije:

1. **Kāmapadhi**: Osnove osjetilnih užitaka (predmeti žudnje).
2. **Khandhadhi**: Pet agregata (tijelo, osjećaji, percepcija, mentalne tvorevine i svijest) koje smatramo "svojima".
3. **Kilesadhi**: Mentalne nečistoće (pohlepa, mržnja, obmana).
4. **Abhisaṅkhāradhi**: Akumulirana karma (činiti radnje s namjerom koje nas drže u krugu rađanja).

3. Zašto je to "imovina" koju ne želimo?
U *suttama* se često naglašava paradoks: ono što običan čovjek smatra svojim najvećim bogatstvom (djeca, imetak, društveni status, pa čak i vlastiti osjećaj "ja jesam"), za prosvijetljenu osobu je teret.

Svaka "imovina" (*upadhi*) koju posjedujemo je zapravo točka za koju nas patnja može zakačiti. Ako nemaš imovinu (u ovom dubokom smislu), patnja te nema za što primiti.

4. Primjer iz svakodnevnog govora
To je kao da netko kaže: "On ima sve predispozicije (*assets*) da upadne u nevolju." U *Nibbāni,* ti se rješavaš svih tih "predispozicija" za ponovno rođenje i patnju.

Prijedlog za prijevod na hrvatski:
U našem prijevodu knjige, riječ assets smo preveli kao osnove, što je filozofski najtočnije. Alternativa bi bila posjedi ili privezišta, ali "osnove" najbolje dočaravaju ideju nečega na čemu se gradi daljnja egzistencija i patnja.

Ovaj niz meditacija počinje od svjesnosti o zemlji kao stanju materije, kao elementu, a zatim nastavlja kroz svjesnost o prostoru, svjesnost o svijesti, svjesnost o ništavilu, svjesnost o ni-percepciji-ni-nepercepciji i konačno do bezobilježne koncentracije, jednostavnog prepuštanja užitku koncentriranog uma — to je predivno stanje!

A što dobivate iz tog stanja? Spoznaju da je sav užitak dostupan unutra, ne morate izlaziti van kroz osjetila. O tome smo prilično razgovarali u seriji o Tajni zlatnog cvijeta — ako vam je ekstaza dostupna u bilo kojem trenutku, to mijenja vaš odnos s užitkom. Ne morate dobiti svoj „fiks" izlazeći kroz osjetila; možete jednostavno boraviti u kući ekstaze, u kući praznine.

Što praznina znači Buddhi? Ne točno ništavilo, već prije odsutnost stvari kojima inače poklanjamo pažnju: uma, ega, misli, našeg identiteta, žudnje, aktivnosti, posjeda i tako dalje. Sve te pozitivne stvari ne čine ništa osim što jačaju um. Zato Buddha ide negativnim putem: nemojte misliti o tim stvarima; mislite o ovoj progresiji sve suptilnijih koncentracija, dok konačno ne dosegnete samu bezobilježnu koncentraciju. I što onda? Shvatite da su sve te koncentracije jednostavno mentalne tvorevine. A kao što smo pjevali, „*all fabrications are subject to cessation*". Stoga one ne mogu biti ono krajnje. Iako mogu biti vrlo dugotrajne, vrlo robusne, antifragilne, one ipak nisu vrhovna istina.

Zato Buddha ovdje kaže: „Srce je oslobođeno od nečistoća (*effluents*)". Nečistoća (*effluent*) označava svojevrsno zagađenje, zar ne? Nečistoća osjetilnosti, postajanja, neznanja... Zbog neznanja mislimo da se možemo suprotstaviti patnji života tako što ćemo postati nešto drugo od onoga što već jesmo. Ali sam proces postajanja stvara *karmu,* što rezultira daljnjom patnjom. Čak i ideja vjernika o odlasku u raj znači da se netko mora roditi u raju, a rađanje je mukotrpna stvar. Ako ste ikada bili prisutni na porodu, znate da je u to uključena patnja za sve prisutne. A ono što je rođeno, mora i umrijeti. Dakle, ako postoji rođenje u raju, postoji i smrt u raju. Vedski spisi govore o tome da nakon što se nečija dobra *karma* istroši u nebeskom uživanju, on ponovno pada na zemaljski planet i mora se roditi u ljudskoj utrobi.

Sve je to patnja. Kako okončati patnju? Prekidamo postajanje. Kako prekidamo postajanje? Prekidamo žudnju, osjetilnost. Kako prekidamo žudnju? Prekidamo neznanje. Kako prekidamo neznanje? Slušajući mudre. Dakle, treba čitati i slušati ove *sutte,* ne bilo od koga, već od nekoga tko ih je spoznao, od nekoga tko je prošao kroz ove sve suptilnije slojeve mentalnih tvorevina dok nije izašao na drugu stranu procesa, čist i pročišćen.

Ali što to znači, čist? To znači da se više ne oslanja na mentalne tvorevine za svoj užitak, identitet, pa čak ni za znanje. Umjesto toga, otkrio je ključ za rješavanje tih stvari. Zato Buddha nikada nije zauzimao stranu u filozofskim debatama svog vremena. Rekao bi da je bilo koji stav, za ili protiv, ekstrem, a Tathāgata, Onaj koji je ispravno otišao, slijedi srednji

put. Što je srednji put? *Paṭicca-samuppāda,* uvjetovano nastajanje, a o tome smo već snimili cijelu seriju.

Ako slijedite Srednji put, doći ćete do ove spoznaje. Pateći iznova i iznova, konačno ćete potražiti utočište kod mudrih, a mudri će vas voditi kroz proces, Plemeniti osmerostruki put ili njegov ekvivalent. I što onda?

> **„On razabire: 'Svi nemiri koji bi postojali na temelju nečistoće osjetilnosti... postojanja... neznanja, nisu prisutni. Postoji samo ovaj mali dio nemira: onaj povezan sa šest osjetilnih sfera, uvjetovan ovim samim tijelom sa životom kao njegovim uvjetom.' On razabire: 'Ovaj način percepcije prazan je od nečistoće osjetilnosti... postajanja... neznanja. Postoji samo ova nepraznina: ona povezana sa šest osjetilnih sfera, uvjetovana ovim samim tijelom sa životom kao njegovim uvjetom.' Tako on na to gleda kao na prazno od svega čega tamo nema. Što god preostane, on razabire kao prisutno: 'Ovo postoji.' I tako taj njegov ulazak u prazninu odgovara stvarnosti, neiskrivljen je u značenju, čist – vrhunski i nenadmašan.“**

Ovo je novo: čist, *vrhunski* i *nenadmašan*. U ostalim fazama to nije rekao. Što je govorio? Rekao je: „Neiskrivljen je u značenju i čist.“ Ali sada kaže: „Neiskrivljen je u značenju, čist, vrhunski i nenadmašan.“ Što to znači? Da je to krajnje Prosvjetljenje. Bolje od toga ne može.

Ljudi mitologiziraju Buddhu, pokušavaju ga pretvoriti u neku vrstu boga. Mahāyānisti idu u ekstrem, kažu da je Buddha u osnovi Brahman. Što je u jednom smislu točno, ali je u isto vrijeme on bio obično ljudsko biće koje je postiglo potpunu spoznaju svoje stvarne prirode. I tako *sutta* završava ovako:

> **„Ānanda, bilo koji asketi i *brahmani* koji su u prošlosti ušli i boravili u praznini koja je bila čista, vrhunska i nenadmašna, svi su oni ušli i boravili u ovoj istoj praznini koja je čista, vrhunska i nenadmašna. Bilo koji asketi i *brahmani* koji će u budućnosti ući i boraviti u praznini koja će biti čista, vrhunska i nenadmašna, svi će oni ući i boraviti u ovoj istoj praznini koja je čista, vrhunska i nenadmašna.**
>
> **Bilo koji asketi i brahmani koji u sadašnjosti ulaze i borave u praznini koja je čista, vrhunska i nenadmašna, svi oni ulaze i borave u ovoj istoj praznini koja je čista, vrhunska i nenadmašna.**
>
> **Stoga se, Ānanda, trebaš vježbati: 'Ulazit ćemo i boraviti u praznini koja je čista, vrhunska i nenadmašna'.“**
>
> **Tako je rekao Blaženi. Zadovoljan, poštovani Ānanda se obradovao riječima Blaženoga.**

A trebali bismo i mi. Drugim riječima, praznina je praznina. Možda se čini tautološkim, ali je istina. Nema načina da se razlikuje jedna praznina od druge. A budući da smo svi mi u srži ništa drugo do praznina... To je ono što svjesnost jest: to je praznina koja jednostavno prikazuje što god se u nju stavi.

Svi smo mi praznina, svi smo isti, svi smo jedno. Nema razlike između naše srži i Brahmana. To je značenje Buddhinog učenja. To je također značenje vedskog učenja. *Tat tvam asi,* „Ti si To." *Aham Brahmāsmi,* „Ja sam Brahman." Zato smo dizajnili ovaj logotip, kombinirajući kotač Dhamme i simbol *Āūṁ*, jer oba ova učenja govore o istoj stvari, samo koristeći drugačiji jezik. A mislimo da je Buddhino učenje detaljnije, stoga i točnije te lakše za objasniti u višim sferama meditacije, na samom vrhu puta.

Āūṁ tat sat
Budu Šaranai (Neka ti Buddha bude utočište)